

Temeljne europske etičke vrijednosti u javnoj upravi, obrazovanju i znanosti

Parlov, Jelena

Graduate thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:639605>

Rights / Prava: [In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-20**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

REPUBLIKA HRVATSKA
SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
P R A V N I F A K U L T E T

Jelena Parlov

**TEMELJNA EUROPSKA ETIČKA NAČELA U JAVNOJ UPRAVI, OBRAZOVANJU I
ZNANOSTI**

Diplomski rad

Mentorica:
izv. prof. dr. sc. Ksenija Grubišić

Zagreb, srpanj 2024.

Izjava o izvornosti

Ja, Jelena Parlov, pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključiva autorica diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristila drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Jelena Parlov, v.r.

SAŽETAK

Uvođenje i primjena temeljnih europskih etičkih vrijednosti, kao što su transparentnost u javnoj upravi i akademski integritet u obrazovanju i znanosti, predstavlja ključni faktor za jačanje povjerenja građana u institucije, unapređenje kvalitete obrazovnog sustava te poticanje inovacija i istraživačkog rada. Transparentnost, kao jedna od osnovnih vrijednosti, ne samo da osigurava odgovorno upravljanje javnim resursima, već i jača demokratske procese te omogućava građanima da budu informirani i aktivni sudionici društvenog života. S druge strane, akademski integritet u obrazovanju i znanosti temelji se na poštenju, odgovornosti, povjerenju i poštovanju, što je neophodno za razvoj znanja i održavanje visokih standarda obrazovanja. Rad analizira etičke okvire ovih vrijednosti, identificira izazove i predlaže metode poboljšanja. Poseban fokus stavljen je na ključne reforme unutar Nacionalnog plana oporavka i otpornosti Republike Hrvatske. Kroz analizu postojećih politika i praksi, rad nudi preporuke za daljnje jačanje etičkih standarda u hrvatskom kontekstu.

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. TEMELJNA EUROPSKA ETIČKA NAČELA I VRIJEDNOSTI	2
2.1. Osnovne europske etičke vrijednosti u javnoj upravi, obrazovanju i znanosti	2
2.2. Izazovi u primjeni temeljnih europskih etičkih načela	3
2.3. Metode poboljšanja i promicanja temeljnih europskih etičkih načela i vrijednosti	7
3. TRANSPARENTNOST KAO TEMELJNA EUROPSKA ETIČKA VRIJEDNOST U JAVNOJ UPRAVI.....	10
3.1. Ključna uloga transparentnosti kao temeljne etičke vrijednosti u javnoj upravi	10
3.2. Etički okvir transparentnosti u javnoj upravi	15
3.3. Provedba Nacionalnog plana oporavka i otpornosti	17
3.4. Ključne reforme i ulaganja u okviru transparentnosti javne uprave	20
4. TEMELJNA EUROPSKA ETIČKA VRIJEDNOST U OBRAZOVANJU	26
4.1. Akademski integritet kao osnovna europska etička vrijednost u obrazovanju	26
4.2. Etički okvir akademskog integriteta u europskom obrazovanju	28
4.3. Uvid u utjecaj Nacionalnog plana oporavka i otpornosti na revitalizaciju obrazovanja	30
4.4. Ključne reforme i investicije u području obrazovanja	32
5. TEMELJNA EUROPSKA ETIČKA VRIJEDNOST U ZNANOSTI	37
5.1. Osnovna europska etička vrijednost u znanosti	37
5.2. Etički okvir znanstvenog integriteta	39
5.3. Strateška ulaganja: unaprijeđenje znanosti i inovacija kroz Nacionalni plan oporavka i otpornosti	42
6. ZAKLJUČAK	46
7. LITERATURA	47

1. UVOD

Cilj ovog rada je istražiti i analizirati kako se temeljne europske etičke vrijednosti provode i unapređuju u kontekstu javne uprave te obrazovnog i znanstvenog sustava, s posebnim naglaskom na transparentnost i akademski integritet. Posebna pažnja bit će posvećena integraciji ovih vrijednosti u Nacionalni plan oporavka i otpornosti Republike Hrvatske, s naglaskom na ključne reforme koje doprinose njihovom jačanju. Namjera istraživanja je pružiti sveobuhvatan uvid u trenutnu situaciju te identificirati konkretne mjere koje mogu unaprijediti etičke standarde u javnoj upravi, obrazovanju i znanosti. Ciljevi istraživanja su analizirati temeljne europske etičke vrijednosti i njihovu primjenu u javnoj upravi, obrazovanju i znanosti, ispitati izazove s kojima se suočava Europa u implementaciji ovih vrijednosti i razviti prijedloge za njihovo poboljšanje.

Rad je strukturiran u pet poglavlja. Nakon uvoda, drugo poglavlje detaljno razrađuje temu osnovnih europskih etičkih vrijednosti u javnoj upravi, obrazovanju i znanosti, te analizira njihove izazove i metode poboljšanja. Treće poglavlje fokusira se na temeljnu etičku vrijednost transparentnosti u javnoj upravi, ističući njenu ključnu ulogu i etički okvir. Četvrto i peto poglavlje obrađuje temu akademskog i znanstvenog integriteta, razmatrajući ulogu, etički okvir i ključne reforme u okviru Nacionalnog plana oporavka i otpornosti. Kroz ova poglavlja, rad nastoji ponuditi sveobuhvatan pregled i analizu trenutnog stanja, te predložiti konkretne mjere i preporuke za unapređenje etičkih standarda u hrvatskoj javnoj upravi i obrazovnom sustavu, u skladu s europskim vrijednostima i praksama.

2. TEMELJNA EUROPSKA ETIČKA NAČELA I VRIJEDNOSTI

2.1. Osnovne europske etičke vrijednosti u javnoj upravi, obrazovanju i znanosti

Dok su osnovne etičke vrijednosti od velike važnosti, određena načela poprimaju veći značaj zbog svog dubokog utjecaja na integritet, učinkovitost i vjerodostojnost pojedinih sektora. U ovom radu identificirat će se i pobliže objasniti osnovne etičke vrijednosti koje se ističu kao najvažnije u područjima javne uprave, obrazovanja i znanosti u kontekstu Europske unije. U idućim poglavljima rad će se baviti točno određenom etičkom vrijednošću, istražujući ulogu, značaj i primjenu unutar sektora u kojem se ista pokazala od iznimne važnosti. Tako će se, na primjer, ispitati kako transparentnost u javnoj upravi povećava odgovornost, potiče povjerenje javnosti i promiče prakse dobrog upravljanja.

Nadalje, raspravljat će se o važnosti akademskog integriteta u obrazovanju i njegovim implikacijama za njegovanje kulture poštenja, pravednosti i intelektualne izvrsnosti unutar obrazovnih institucija. Konačno, istražiti će se uloga znanstvenog integriteta u osiguravanju vjerodostojnosti i pouzdanosti znanstvenog istraživanja. Transparentnost, akademski i znanstveni integritet ističu se kao stupovi ključni za učinkovito funkcioniranje i vjerodostojnost javne uprave, obrazovanja odnosno znanosti. Svaka vrijednost utjelovljuje bit odgovornosti, poštenja i pouzdanosti koji su neophodni za poticanje etičkih praksi i afirmiranje društvenih vrijednosti. Istaknuvši ova temeljna europska etička načela, cilj rada je poticati dublje razumijevanje njihovog značaja i promovirati njihovu integraciju u politiku, praksu i svakodnevni diskurs. Ovim poglavljem postavljaju se temelji za dublje istraživanje ključnih etičkih vrijednosti u javnoj upravi, obrazovanju i znanosti.

2.2. Izazovi u primjeni temeljnih europskih etičkih načela

Budući da postoji više izazova s kojima se Europska unija suočava u primjeni transparentnosti u javnoj upravi, u ovom dijelu spomenut će se najrelevantniji. Osim složenosti upravljanja Europskom unijom, problematike jezične pristupačnosti i nedostataka jedinstvenih standarda, transparentnost financiranja Europske unije ističe se kao najaktualniji izazov današnjice. Financiranje Europske unije igra ključnu ulogu u oblikovanju politika, projekata i inicijativa u državama članicama. Od strukturnih fondova usmjerenih na poticanje gospodarskog razvoja do poljoprivrednih subvencija za potporu ruralnim zajednicama, sredstva Europske unije predstavljaju značajan dio javnih rashoda. Međutim, osiguranje transparentnosti u dodjeli, upravljanju i korištenju tih sredstava ostaje jedan od najzahtjevnijih izazova s kojima se suočava europska javna uprava.

Transparentnost je jedno od proračunskih načela koja su utvrđena Financijskom uredbom koja se primjenjuje na proračun Europske unije. Tako se u članku 35. navodi da Komisija daje na raspolaganje, na odgovarajući način i pravodobno, podatke o primateljima, kao i narav i svrhu mjera koje se financiraju iz proračuna, pri čemu se potonje izvršavaju izravno u skladu s člankom 58. stavkom 1. točkom (a) te podatke o primateljima koje dostave subjekti, osobe i države članice kojima su povjerene zadaće izvršenja proračuna na temelju drugih načina izvršavanja.¹

Europska unija provodi različite programe financiranja, od kojih svaki ima svoja pravila, ciljeve i mehanizme raspodjele. Na primjer, Europski strukturni i investicijski fondovi (*ESIF - European Structural and Investment Funds*) podupiru regionalni razvoj i koheziju, dok Zajednička poljoprivredna politika (*CAP – Common agricultural policy*) daje subvencije poljoprivrednicima. Raznolikost i složenost tih tokova financiranja otežava građanima razumijevanje načina na koji se

¹ Uredba (EU, Euratom) br. 966/2012 Europskog parlamenta i Vijeća od 25. listopada 2012. o financijskim pravilima koja se primjenjuju na opći proračun Unije i o stavljanju izvan snage Uredbe Vijeća (EZ, Euratom) br. 1605/2002, poglavlje 8, članak 35.

sredstva EU-a dodjeljuju i koriste. Problem koji se pojavljuje jest nedostatak jasnoće u dodjeli sredstava.

Autori u radu navode da je sam postupak apliciranja za sredstva EU fondova često glavna prepreka dobivanju sredstava. Kod korisnika često postoji nedoumica kako uopće u njima sudjelovati, koji fond, cilj ili mjeru odabrati, kako napisati projektnu dokumentaciju i prijaviti projekt te na koji način izvršiti samu predaju projekta i kome. Također krajnji korisnici sredstava iz fondova često ne shvaćaju problematiku samih fondova i važnosti regionalnog razvoja, niti su upoznati s njihovim utjecajem, a koordinacija na regionalnoj razini često nedostaje. Također, često ne postoji jedna "info točka" gdje bi mogli dobiti sve potrebne informacije.²

Sečkar pak navodi da problemi počinju već na samom početku jer se nerijetko ne poštuje indikativni kalendar raspisivanja natječaja koji ponekad i godinama kasne ili se jednostavno nikad niti ne raspišu. Radi takvog načina upravljanja, zainteresirane organizacije ne mogu planirati javljanja na pozive, osmišljavati projekte koji odgovaraju potrebama zajednice i iskoristiti sinergijski potencijal provedbe različitih projekata unutar svojih programa. [...] Uzimajući u obzir navedeno, narušava se i financijska stabilnost projektno financiranih organizacija u različitim sektorima civilnog društva. Iako donatore često zanima upravo stabilnost organizacije i kontinuitet rada kako bi znali da svoja sredstava dodjeljuju pouzdanim partnerima, upravo provedba ESF projekata u Hrvatskoj to ugrožava.³

U ovom slučaju, transparentnost se ne odnosi samo na to kako se donose odluke o financiranju, već i na to kako se novac troši. Slabosti u sustavima praćenja i kontrole mogu potkopati transparentnost i dovesti do zloupotrebe ili lošeg upravljanja EU sredstvima. Naravno da ni europski projekti nisu imuni na korupciju. U svim državama članicama zabilježeni su slučajevi prevare, nepravilnosti i korupcije. Potrebu za većim nadzorom opravdava činjenica da su u nekim

² Radat, Dejan; Dušak, Vesna, *Informacijsko komunikacijska tehnologija – poticajni čimbenik iskoristivosti fondova EU za poticanje regionalnog razvoja*, Politička kultura, Zagreb, 2009., str. 138.

³ Sečkar, Blaženka, *Analiza administrativne opterećenosti korisnika prilikom provedbe EU projekata – Iskustvo udruga*, Gong, Zagreb, 2021. str. 8.

slučajevima sredstva namjenjena projektima ili aktivnostima korištena ili zlorabljena za osobnu korist. Od korisnika sredstava Europske unije često se traži podnošenje detaljnih izvješća o tome kako su sredstva potrošena, ali složenost zahtjeva za izvješćivanjem može predstavljati izazove, posebno za manje organizacije ili lokalne vlasti s ograničenim administrativnim kapacitetom. Navedeno može rezultirati pogreškama ili kašnjenjima u izvješćivanju, ometajući transparentnost i odgovornost. Iako su posljednjih godina učinjeni značajni pomaci u poboljšanju mehanizama transparentnosti i povećanju javnog pristupa informacijama, izazovi i dalje postoje. Akademski integritet je ključna vrijednost u obrazovanju, ali se suočava s raznim izazovima koji mogu ugroziti njegovu važnost i primjenu. Plagiranje predstavlja značajan izazov u obrazovanju diljem Europe. Riječ plagijat prema Hrvatskoj enciklopediji dolazi od njemačke odnosno francuske riječi (*plagiat*), prema latinskom *plagium* što znači otimanje ili krađa, a riječ je o imitaciji nečijeg djela (cijelog ili njegovih dijelova).⁴

"Plagiranje je služenje radom ili idejama drugih osoba dužnog priznavanja izvora".⁵ Plagiranje može biti namjerno ili nenamjerno, ali u svakom slučaju narušava osnovne principe originalnosti i poštenja u akademskom radu. S razvojem tehnologije i interneta, pristup informacijama postao je lakši nego ikada. Studenti i učenici tako imaju brz pristup mnoštvu izvora, ali to također povećava rizik od zlorabe tuđih radova. Nedostatak svijesti o pitanju edukacije studenata o važnosti akademskog integriteta i posljedicama plagiranja, uvelike može doprinjeti porastu samog plagiranja. U današnjem modernom obrazovnom sustavu često postoji naglasak na postizanju visokih ocjena i brzom završetku studija. Shodno tome, studenti sve više posežu za bržim putem do uspjeha, a ponekad to uključuje i plagiranje.

Europa se suočava s problemom plagiranja u obrazovanju na različite načine, koristeći kombinaciju edukativnih, tehnoloških i administrativnih pristupa kako bi se suzbilo plagiranje i promicao akademski integritet. U prvom redu su to edukacije o akademskom integritetu i implementacija kodeksa ponašanja. Većina europskih obrazovnih institucija usvojila je jasne politike i kodekse ponašanja koji definiraju očekivano ponašanje studenata i osoblja u vezi s

⁴ Plagijat - Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024. Pristupljeno 6.6.2024. <<https://www.enciklopedija.hr/clanak/plagijat>>

⁵ ALLEA (2023) Europski kodeks postupanja pri očuvanju istraživačkog integriteta – revidirana inačica iz 2023 (hrvatski). Berlin. DOI 10.26356/ECOC-Croatian

akademske integritetom. Te politike uključuju pravila o plagiranju, postupke za podnošenje radova i sankcije za kršenje pravila. Na primjer, kada govorimo o visokom obrazovanju, u pravilu većina sveučilišta ima vlastite etičke kodekse koje je moguće pronaći na njihovim službenim mrežnim stranicama. U svim kodeksima ključna je percepcija plagiranja kao neprihvatljivog oblika ponašanja. Kodeksi u pravilu definiraju pravila koja trebaju poštovati pripradnici određene zajednice, u ovom primjeru studenti, profesori ili znanstvenici.

Europske institucije redovito se suočavaju s prijavama plagiranja među studentima, posebno u radovima ili diplomskim radovima. Takvi slučajevi mogu imati ozbiljne posljedice po reputaciju institucije i zahtijevaju provedbu istraga i disciplinskih postupaka. Mnoge europske institucije koriste softvere za detekciju plagijarizma koji automatski provjeravaju sličnosti između studentskih radova i postojećih izvora na internetu i u bazi podataka. Postoje razni alati i softveri koji se koriste za provjeru plagiranja u akademskim i istraživačkim radovima. Jedan od tih alata je i Turnitin, kojemu će biti podvrgnut i ovaj rad.

Autorica navodi, koliko je plagiranje uzelo maha – na Istoku i na Zapadu – pokazuje činjenica da je bilo uzrokom ozbiljnih afera odnosno ostavki mađarskog predsjednika republike, rumunjskog premijera i dvoje ministara, dvoje saveznih ministara Njemačke, a u Hrvatskoj jednog gradonačelnika/predsjedničkog kandidata, jednog ravnatelja kliničkog bolničkog centra i jednog zamjenika predsjednika velike stranke.⁶ Plagiranje nije ograničeno samo na obrazovne radove, već se može pojaviti i u istraživačkim publikacijama. Europski znanstvenici i istraživači također su bili suočeni s optužbama za plagiranje u svojim radovima, što može imati ozbiljne posljedice na povjerenje u znanstvenu zajednicu.

Raos smatra da plagiranje nije samo “otimanje” autora kako bi pisao umjesto nas, nego prije svega obmanjivanje čitatelja da čitaju nešto novo, a urednika da objavljuje nešto što prije nije objavljeno. Toj je pošasti teško stati na kraj. Danas se mnogo toga objavljuje, izdavaštvo postaje masovnom

⁶ Hebrang Grgić, Ivana, Hrvatski znanstveni časopisi: iskustva, gledišta, mogućnosti, Školska knjiga, Zagreb, 2015., str. 280.

proizvodnjom, a u masovnoj proizvodnji svega, pa tako i znanstvenih radova, kvantiteta – zna se – dolazi ispred kvalitete, unatoč težnjama za postavljenjem “objektivnih kriterija” vrednovanja znanstvenoga rada.⁷ Važno je da obrazovne institucije i relevantne organizacije kontinuirano rade na unaprjeđenju svojih pristupa i politika kako bi se očuvala integritet akademskog rada i promicale najviše etičke standarde u obrazovanju.

2.3. Metode poboljšanja i promicanja temeljnih europskih etičkih načela i vrijednosti

Europa je i dalje čvrsta u svojoj predanosti poticanju transparentnosti u javnoj upravi i promicanju akademskog i znanstvenog integriteta u obrazovanju i znanosti. Prepoznajući središnju ulogu ovih etičkih vrijednosti u osiguravanju odgovornosti, povjerenja i inovativnosti, europske su zemlje započele višestrani pristup poboljšanju i održavanju ovih načela. Ovaj dio rada istražuje metode koje Europa koristi za poboljšanje transparentnosti u javnoj upravi, te akademskog i znanstvenog integriteta, zajedno s mehanizmima provedbe i očekivanim rezultatima.

Metode poboljšanja transparentnosti u javnoj upravi:

- Digitalizacija procesa - modernizacija administrativnih procedura kroz digitalne platforme omogućava brži i efikasniji rad, smanjuje mogućnosti za korupciju i povećava dostupnost informacija građanima.
- Razvoj e-usluga - proširenje i poboljšanje elektroničkih usluga koje omogućuju građanima pristup javnim uslugama putem interneta, čime se povećava transparentnost i smanjuje potreba za fizičkim dolaskom u urede. Digitalizacija i inicijative za otvorene podatke također su metode koje vlade koriste za povećanje transparentnosti putem platformi za objavljivanje otvorenih podataka, kao naprimjer Portal otvorenih podataka⁸ i usluga e-uprave odnosno portala e-Građani⁹.

⁷ Raos, Nenad, Što je plagijat u znanosti? Arhiv za higijenu rada i toksikologiju, vol. 65, br. 1. Institut za medicinska istraživanja i medicinu rada, Zagreb, 2014. str. 130.

⁸ <https://data.gov.hr/>

⁹ <https://gov.hr/?lang=en>

- Otvoreni podaci - implementacija politike otvorenih podataka koja uključuje objavljivanje svih relevantnih informacija o javnim financijama, nabavama i projektima na pristupačan i pregledan način.
- Jačanje nadzornih tijela - povećanje kapaciteta i ovlasti neovisnih nadzornih tijela koja prate i evaluiraju rad javne uprave te provode istrage u slučajevima nepravilnosti.
- Obuka zaposlenika - kontinuirana edukacija i usavršavanje službenika o važnosti transparentnosti, etičkog ponašanja i zakonodavnih obveza.

Metode poboljšanja akademskog i znanstvenog integriteta:

- Etički kodeksi i politike - razvoj i implementacija sveobuhvatnih etičkih kodeksa i politika koje jasno definiraju očekivane standarde ponašanja i sankcije za kršenje akademskog integriteta.
- Obrazovanje i svijest - edukacija studenata i osoblja o važnosti akademskog integriteta, pravilnom citiranju, izbjegavanju plagijarizma i etičkim principima istraživanja.
- Tehnološki alati - korištenje softverskih alata za detekciju plagijata i drugih oblika akademskog nepoštenja kako bi se osigurala originalnost i vjerodostojnost rada.
- Transparentnost u istraživanju - poticaj za otvoreni pristup istraživačkim podacima i rezultatima, što omogućuje provjerljivost i reproducibilnost znanstvenih radova.
- Podrška zviždačima - uspostava sigurnih kanala za prijavu nepravilnosti i zaštita zviždača koji prijavljuju kršenje akademskog integriteta.
- Integracija u nastavni plan - uključivanje tema vezanih za akademski integritet i etiku u nastavne planove i programe na svim razinama obrazovanja.

Poboljšanje e-usluga u Europi temelji se na nekoliko ključnih metoda i inicijativa koje obuhvaćaju tehnološki napredak, standardizaciju, interoperabilnost, sigurnost i uključivanje građana. U kontekstu digitalizacije i modernizacije infrastrukture izdvojiti ću i opisati E-identifikaciju i e-potpis. Implementacija sustava za elektroničku identifikaciju (npr. eIDAS) omogućava građanima sigurnu autentifikaciju i elektroničko potpisivanje dokumenata, te tako pojednostavljuje pristup e-uslugama i povećava sigurnost.

E-identifikacija i e-potpis metode su poboljšanja transparentnosti u javnoj upravi na način da su to ključni elementi digitalizacije javnih usluga i osiguranja sigurne komunikacije i transakcija putem interneta. Uredba o eIDAS (EU 910/2014)¹⁰ predstavlja ključnu inicijativu Europske komisije za uspostavu jedinstvenog digitalnog tržišta (*DSM – Digital Single Market*) unutar država članica Europske unije. Ova uredba pruža pravni okvir koji formalizira širok spektar digitalnih transakcija, čime olakšava neometanu trgovinu unutar EU.

Akronim eIDAS odnosi se na elektroničku identifikaciju, autentifikaciju i usluge povjerenja. Njegova svrha je osigurati sigurnost i pouzdanost elektroničkih transakcija unutar EU, potičući transparentnost, sigurnost, tehničku neutralnost, suradnju i interoperabilnost. Navedena regulativa pruža standardizirani pristup i zajednički okvir za sigurne elektroničke transakcije između fizičkih osoba, poduzeća i javnih tijela. Implementacija eIDAS-a omogućuje lakši pristup digitalnim uslugama, kao i olakšano korištenje elektroničkih identiteta i potpisa unutar EU. Inicijativa tako igra ključnu ulogu u stvaranju digitalnog jedinstvenog tržišta koje podržava gospodarski rast, inovacije i konkurentnost unutar Europske unije. Kroz uspostavu standardiziranih postupaka i sigurnosnih mjera, eIDAS stvara pouzdano okruženje za elektroničku trgovinu i komunikaciju unutar EU, promovirajući digitalnu transformaciju i povećavajući povjerenje građana i tvrtki u digitalno okruženje.

Uvođenje Uredbe o eIDAS-u (EU 910/2014) ima značajan utjecaj na transparentnost javne uprave u Europi na nekoliko načina. Implementacija eIDAS-a omogućuje lakši pristup elektroničkim uslugama koje pruža javna uprava putem interneta. Građani i tvrtke mogu koristiti svoje elektroničke identitete i potpise za pristup različitim uslugama, poput podnošenja zahtjeva, komunikacije s vlastima i ostvarivanja svojih prava. Identifikacija se često provodi putem osobnih identifikacijskih brojeva (OIB), digitalnih osobnih iskaznica ili drugih elektroničkih identifikatora. Također utječe na smanjenje administrativnih barijera. Elektronička identifikacija i potpisivanje omogućuju automatizaciju i ubrzanje administrativnih postupaka, čime se smanjuje potreba za fizičkim dolascima u urede i rukovanjem papirnatim dokumentima. To dovodi do transparentnijeg i učinkovitijeg procesa pružanja javnih usluga.

¹⁰ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=CELEX%3A32014R0910>

Korištenje elektroničke identifikacije i potpisa pruža visoku razinu sigurnosti i pouzdanosti u elektroničkim transakcijama s javnom upravom. Građani i tvrtke imaju povjerenje da su njihovi elektronički podaci sigurni i zaštićeni, što doprinosi većoj transparentnosti u procesima komunikacije s vlastima. Koristi se u različitim sektorima, uključujući e-upravu, e-zdravstvo, e-bankarstvo, e-trgovinu i mnoge druge. Omogućuje pristup različitim internetskim uslugama, poput podnošenja zahtjeva, potpisivanja dokumenata, prijava na portale i plaćanja. E-potpis je elektronički način potpisivanja dokumenata koji ima istu pravnu valjanost kao i tradicionalni ručni potpis. Temelji se na kriptografskim algoritmima i certifikatima kako bi se osigurala autentičnost i integritet potpisanog dokumenta. Koristi se za potpisivanje različitih vrsta dokumenata, uključujući ugovore, obrasce, izvještaje, i sl. Često se koristi u poslovnim transakcijama, financijskim operacijama, elektroničkim obrascima i u javnoj upravi.

Važna stavka je i standardizacija postupaka. Uvođenjem eIDAS-a dolazi do standardizacije postupaka elektroničke identifikacije i potpisivanja unutar Europske unije. To omogućuje lakšu razmjenu informacija između država članica i olakšava građanima i tvrtkama sudjelovanje u transnacionalnim aktivnostima i poslovanju. Transparentnost javne uprave dodatno se poboljšava kroz objavljivanje informacija o elektroničkim uslugama, postupcima i pravilima korištenja elektroničkih identiteta. Građani imaju pristup informacijama o svojim pravima i obvezama te mogućnostima koje im pruža e-uprava.

Ukupno gledano, eIDAS je metoda koja doprinosi povećanju transparentnosti javne uprave u Europi pružajući građanima i tvrtkama jednostavan, siguran i pouzdan način pristupa elektroničkim uslugama te olakšavajući komunikaciju s vlastima na svim razinama.

3. TRANSPARENTNOST KAO TEMELJNA EUROPSKA ETIČKA VRIJEDNOST U JAVNOJ UPRAVI

3.1. Ključna uloga transparentnosti kao temeljne etičke vrijednosti u javnoj upravi

Etičko načelo koje zauzima veliku ulogu u europskoj javnoj upravi je svakako transparentnost. Vrijednost transparentnosti u javnoj upravi služi kao kamen temeljac odgovornog i demokratskog upravljanja. Transparentnost njeguje povjerenje između građana i javnih institucija, osiguravajući da se odluke donose otvoreno, da su informacije dostupne i da su procesi odgovorni javnosti. Musa navodi da javna uprava čini okosnicu upravljanja u europskim nacijama, služeći kao sučelje između građana i države. Transparentnost označava postojanje jednosmjernog kanala komunikacije u kojem informacija tijela uprave ide prema javnosti.¹¹

Ukoliko je javna uprava neke zemlje transparentna, ona promiče angažman građana, smanjuje rizike od korupcije i jača legitimitet djelovanja vlade. Podupirući transparentnost javni službenici pokazuju svoju predanost etičkom upravljanju i vladavini prava, postavljajući temelje za pravednije i ravnopravnije društvo. U ovoj ključnoj ulozi, državnim je službenicima imperativ pridržavati se skupa etičkih načela koja zagovaraju integritet, odgovornost i pravednost njihovih postupaka. Europska etička načela u javnoj upravi vođena su kombinacijom povijesnih presedana, pravnih okvira i društvenih vrijednosti. Dakle, kao najvažnija temeljna europska etička vrijednost izdvaja se transparentnost, te je u daljnjem radu potanko objašnjena njena uloga u sferi javne uprave. U Europi je vrijednost transparentnosti vidljiva u brojnim područjima unutar javne uprave gdje je njezina provedba ključna. Uz transparentnost javne uprave često vezemo i pojam otvorenosti.

Autorica u svom radu zaključuje da je transparentna uprava preduvjet za otvorenu upravu. Bez uvida u rad, dosadašnje i namjeravane odluke i politike, građani ne mogu stvoriti svoje mišljenje i stavove te davati relevantne prijedloge. U suprotnom, postoji opasnost da se transparentnost i otvorenost odvijaju samo formalno, ali ne i supstancijalno. U toj iluziji transparentnosti pate demokratski i upravni procesi, a stradava povjerenje građana u upravu. Svako dobro upravljanje

¹¹ Musa, Anamarija, Informacije za građane: transparentnom i otvorenom javnom upravom prema boljem upravljanju i povjerenju građana, u: Koprić, Ivan; Musa, Anamarija; Giljević, Teo, Građani, javna uprava i lokalna samouprava: povjerenje, suradnja, potpora, Institut za javnu upravu, Zagreb, 2017. str. 34.

temelji se na sudjelovanju, suradnji, podijeljenoj odgovornosti i uspješnoj implementaciji politika i propisa, za što je prethodna informacija kao i mogućnost participacije nužan preduvjet.¹²

Važnost transparentnosti leži u demokratskoj odgovornosti. Transparentnost omogućuje građanima da službenike i institucije drže odgovornima za svoje postupke i odluke. Omogućujući pristup informacijama o vladinim aktivnostima, transparentnost osnažuje građane da pažljivo provjeravaju rad vlade, zahtijevaju odgovornost i donose informirane odluke na izborima i građanskom angažmanu.

Autorica također zaključuje da bez transparentnosti rada javne uprave ne funkcionira mehanizam odgovornosti, kao polaganja računa građanima od strane javne vlasti. Transparentnost omogućava prethodnu (*ex ante*) i naknadnu (*ex post*) kontrolu tijela javne vlasti, posebice trošenje javnih sredstava, te tako sprječava zloupotrebe, uključujući korupciju, koje bi mogle ostati sakrivene i multiplicirati se pod velom tajnosti. Ona ujedno potiče efikasnost i djelotvornost informiranjem o ispunjavanju zadanih ciljeva. Transparentnost je stoga lijek za suzbijanje korupcije, koji doprinosi jačanju integriteta, sprječavajući stvaranje zamračenih niša u kojima se bez kontrole mogu događati nepravilnosti.¹³

Neka od ključnih područja u kojima transparentnost dolazi do izražaja u javnoj upravi je svakako izrada proračuna i financijsko upravljanje. Transparentni procesi izrade proračuna, izvješća o rashodima i financijske objave osiguravaju odgovornost u korištenju javnih sredstava i promiču fiskalnu odgovornost. Nadalje, transparentni procesi nabave, evaluacija ponuda i dodjela ugovora olakšavaju pošteno tržišno natjecanje, sprječavaju korupciju i osiguravaju učinkovito korištenje novca poreznih obveznika.

¹² *Ibid.*

¹³ Musa, Anamarija, 5. Forum za javnu upravu, Friedrich Ebert Stiftung, Institut za javnu upravu, Zagreb, str. 17.

Jedan primjer transparentnosti u europskoj javnoj upravi može se pronaći u području procesa javne nabave. Javna nabava odnosi se na kupnju dobara, usluga ili radova od strane javnih tijela. Transparentnost u javnoj nabavi ključna je za osiguranje pravednosti, tržišnog natjecanja i odgovornosti u trošenju javnih sredstava. Direktive i propisi Europske unije imaju za cilj promicanje transparentnosti u javnoj nabavi u državama članicama.

U članku „*Public Procurement in the EU: Legislative Framework, Basic Principles and Institutions*“ navode se i drugi ciljevi za koje je bitna transparentnost javne nabave, i to: objava i dostupnost zakonodavstva, zahtjevi oglašavanja koji omogućavaju otkrivanje, unaprijed objavljivanje tehničkih specifikacija kako bi se vidjelo jesu li one pravedne i nediskriminirajuće, zahtjevi za evidentiranje i izvještavanje.¹⁴

U svom radu "Hrvatsko pravo javne nabave" autori navode da načelo transparentnosti zahtjeva da se svi stadiji postupka dodjele javnog ugovora vode na providan način, tako da svaki ponuditelj, ali i šira javnost, može imati saznanja o tomu postupku. Ovo je načelo u uskoj vezi s načelom nediskriminacije i načelom jednakog tretmana, jer doprinosi provedbi tih načela. Važno je i zbog toga što, ako se dosljedno ostvaruje, smanjuje mogućnost počinjenja korupcijskih kaznenih djela u javnoj nabavi.¹⁵

Tijela javne vlasti dužna su objaviti obavijesti o natječajima, pozive na ponudu i obavijesti o dodjeli ugovora u nacionalnim publikacijama ili publikacijama diljem EU-a, ovisno o vrijednosti i opsegu nabave. Prema članku 248. Zakona o javnoj nabavi, javni naručitelj je obavezan poslati obavijest o dodjeli ugovora.¹⁶ U Hrvatskoj se obavijest o dodjeli ugovora objavljuje u Narodnim novinama. To osigurava da potencijalni dobavljači i izvođači imaju jednak pristup mogućnostima nabave i mogu se natjecati pod jednakim uvjetima.

¹⁴ Sigma, Public Procurement in the EU: Legislative Framework, Basic Principles and Institutions, Support form Improvement in Governance and Management, <https://www.sigmaweb.org/publications/Public-Procurement-Policy-Brief-1-200117.pdf>, pristup 06. lipnja 2024.

¹⁵ Ljubanović, Boris; Britvić-Vetma, Bosiljka, Hrvatsko pravo javne nabave javne – Usklađenost s pravom EU, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god. 48, 2/2011., str. 407.-417.

¹⁶ Zakon o javnoj nabavi, Narodne novine br. 120/16, 114/22

Zainteresirane strane, uključujući dobavljače, izvođače i javnost, imaju pravo pristupa informacijama o procesima nabave koji su u tijeku, uključujući dokumentaciju za nadmetanje, kriterije ocjenjivanja i uvjete ugovora. Ova transparentnost promiče odgovornost i omogućuje dionicima da nadziru pravednost i integritet postupaka nabave. Mnoge europske zemlje uspostavile su platforme ili portale za elektroničku nabavu na kojima javna tijela objavljuju obavijesti o natječajima, primaju ponude elektroničkim putem i upravljaju procesima nabave online. Takve platforme povećavaju transparentnost, učinkovitost i dostupnost u javnoj nabavi, omogućujući veće sudjelovanje i nadzor.

Ilustrativan primjer transparentnosti u europskoj javnoj nabavi je platforma Europske unije TED - *Tenders Electronic Daily*.¹⁷ TED je internetski portal za objavu obavijesti o nabavi institucija EU-a, nacionalnih vlada i drugih javnih subjekata diljem Europe. Omogućuje besplatan pristup obavijestima o natječajima, obavijestima o dodjeli ugovora i drugim informacijama vezanim uz nabavu, omogućujući dobavljačima i izvođačima da pronađu poslovne prilike, podnose ponude elektroničkim putem i prate procese nabave. TED poboljšava transparentnost, konkurentnost i učinkovitost u javnoj nabavi, pridonoseći učinkovitom korištenju javnih sredstava i integritetu postupaka nabave diljem Europske unije. Na stranici također možemo vidjeti najnovije natječaje, projekte i ugovore u Hrvatskoj. Na stranici je jasno navedeno o kojem se sektoru radi, koji je datum prijave na natječaj te krajnji rok izvedbe, sažetak natječaja i organizaciju koja ga provodi. Dnevno se na ovoj platformi objavi preko 3000 obavijesti o javnoj nabavi, na svakom od službenih jezika Europske unije.

Transparentnost u javnoj upravi provodi se kroz različite mehanizme i prakse kao što je primjerice uspostavljanje zakonskih okvira. Donošenjem zakona, kao što su zakoni o slobodi informacija i antikorupcijski statuti, osigurava se transparentnost i odgovornost u javnoj upravi. Nadalje, jedan od mehanizama je i stvaranje nadzornih tijela, kao što su uredi pučkog pravobranitelja ili revizorske institucije, zaduženi za praćenje poštivanja standarda transparentnosti i istraživanje pritužbi na loše upravljanje ili korupciju. Također, objavljivanjem državnih podataka i informacija

¹⁷ Tendersinfo, <https://www.tendersinfo.com/>, pristup 5. lipnja 2024.

u otvorenim, strojno čitljivim formatima olakšava se javni pristup, analiza i ponovna uporaba podataka. Važan se i angažman civilnog društva u procesima donošenja politika putem javnih konzultacija, rasprava ili savjetodavnih vijeća. Od važnosti je i rad na poboljšanju komunikacijskih kanala pružanje web stranica, internetskih portala i javnih informativnih kampanja prilagođenih korisnicima za širenje informacija o aktivnostima, uslugama i odlukama.

3.2. Etički okvir transparentnosti u javnoj upravi

Postoje razni propisi i direktive koji zajedno čine okvir koji osigurava transparentnost i odgovornost u europskoj javnoj upravi, kao naprimjer Direktiva 2003/4/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 28. siječnja 2003. o javnom pristupu informacijama o okolišu¹⁸, Registar transparentnosti, Direktiva (EU) 2019/1937 Europskog parlamenta i Vijeća od 23. listopada 2019. o zaštiti osoba koje prijavljuju povrede prava Unije¹⁹ te Uredba (EU) 2016/679 Europskog parlamenta i Vijeća od 27. travnja 2016. o zaštiti pojedinaca u vezi s obradom osobnih podataka i o slobodnom kretanju takvih podataka²⁰ poznatija pod kraticom "GDPR".

U nastavku ću izdvojiti i analizirati Opću uredbu o zaštiti podataka (*GDPR – General Data Protection Regulation*). Cilj Europske komisije bio je korisnicima dati više nadzora nad načinom na koji se njihovi podaci (zlo)upotrebljavaju. GDPR je sveobuhvatna EU regulativa koja uređuje zaštitu osobnih podataka i prava na privatnost pojedinaca. Ima značajan utjecaj na transparentnost u javnoj upravi budući da predstavlja okvir za zaštitu osobnih podataka građana EU te postavlja stroga pravila o tome kako javna uprava prikuplja, obrađuje i koristi te podatke. Kroz GDPR, transparentnost postaje ključni element u odnosu javnih uprava prema građanima, jer propisuje obvezu informiranja o tome kako se osobni podaci prikupljaju i koriste. U nastavku je nabrojano nekoliko načina na koje GDPR promiče transparentnost u javnoj upravi. Kao što je u uvodu ovog poglavlja razjašnjeno, javne uprave su obvezne informirati građane o tome kako se njihovi osobni podaci prikupljaju, obrađuju i koriste. To uključuje pružanje jasnih i razumljivih obavijesti o svrsi

¹⁸ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=celex%3A32003L0004>

¹⁹ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=CELEX%3A32019L1937>

²⁰ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=celex%3A32016R0679>

obrade podataka, pravnim osnovama, razdoblju zadržavanja podataka i drugim relevantnim informacijama. U suštini, GDPR osigurava građanima pravo na pristup vlastitim osobnim podacima koje obrađuju javne uprave. To znači da građani imaju pravo zatražiti informacije o tome koje podatke javna uprava posjeduje o njima i kako se ti podaci koriste.

GDPR daje građanima pravo zatražiti ispravak netočnih osobnih podataka te brisanje podataka koji više nisu potrebni ili su nezakonito obrađeni. Ovo pravo pridonosi transparentnosti jer omogućuje građanima kontrolu nad svojim podacima. U slučaju povrede sigurnosti osobnih podataka, javne uprave su obvezne obavijestiti nadležna regulatorna tijela o povredi. Ova obveza doprinosi transparentnosti u vezi s upravljanjem sigurnošću podataka. GDPR postavlja visoke standarde za transparentnost u obradi osobnih podataka u javnoj upravi, što pridonosi povjerenju građana u način na koji se njihovi podaci koriste i štite.

Autori navode da uredba predstavlja vrlo značajan napredak u području zaštite osobnih podataka, od modernizacije i nadogradnje, pružajući svim EU građanima jedinstveno pravo na zaštitu svojih osobnih podataka, do omogućavanja puno veće kontrole nad obradom takvih podataka, posebice u današnjem digitalnom okruženju koje obiluje novim tehnologijama. Unosi dodatnu dimenziju u područje zaštite osobnih podataka koja je standardizirana u znatnoj mjeri i prije usvajanja ove Regulative, a koja je usmjerena na podizanje svijesti o nužnosti poštivanja i provedbi propisane mjere. Naime, kazne za počinitelje koji narušavaju sigurnost prilično su teške. Za teške prekršaje iznose do 20 milijuna eura, odnosno 4% ukupnog godišnjeg prometa. Ovako značajne kazne sigurno će pružiti dodatnu motivaciju kako bi se postigla najveća moguća usklađenost s odredbama Uredbe, te dosljedna provedba.²¹

U svome radu, Čizmić i Boban navode da nužnost usklađivanja elemenata sigurnosnih procedura sa zakonskim i drugim odredbama, predstavlja i poštivanje uobičajenih etičkih normi koje nisu formalno propisane, a tiču se primjerice privatnosti pojedinca. Dakle, u određenoj mjeri trebalo bi

²¹ Starčević, Krešimir; Crnković, Boris; Glavaš, Jerko, Implementation of the General Data Protection Regulation in companies in the Republic of Croatia, *Ekonomski vjesnik*, 2018. str. 165.

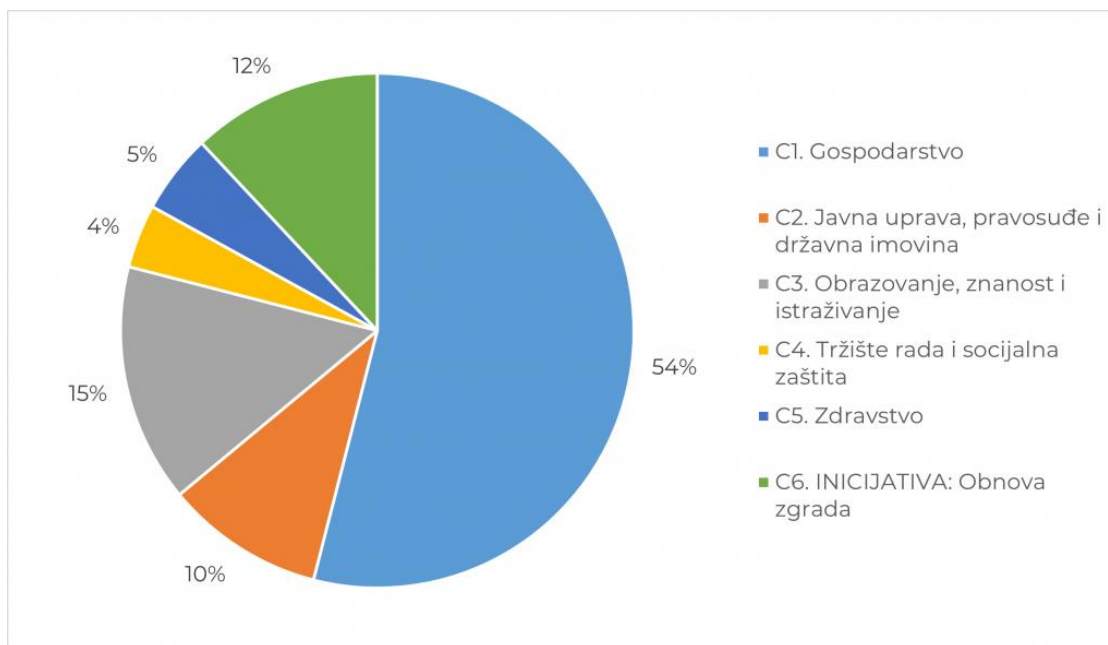
sankcionirati informacijski sadržaj koji se tiče bilo prenošenja prijetećih, lažnih i podrugljivih informacija koji mogu remetiti odnose među zaposlenima, širiti rasnu, nacionalnu ili vjersku netrpeljivost, te ugrožavati privatnost pojedinca. Glavni problem upravo je uspostavljanje mjerila evaluacije i kontrole što se može riješiti postavljanjem etičkog povjerenstva čiji zadatak bi bio utvrđivanje etičkih normi unutar poduzeća, prevencija kršenja prava zaposlenih i eventualno sankcioniranje kršenja postavljenih normi.²²

3.3. Provedba Nacionalnog plana oporavka i otpornosti

Veza između temeljnih europskih etičkih načela i Nacionalnog plana za oporavak i otpornost leži u njihovom zajedničkom fokusu na promicanje društvene dobrobiti, održivosti i ravnomyjernog razvoja. Europska etička načela, često ukorijenjena u vrijednostima pravde, solidarnosti i ljudskih prava, pružaju okvir za donošenje odluka koje daju prioritet općem dobru i zaštiti ranjivog stanovništva.

Nacionalni plan oporavka i otpornosti (u daljenjem tekstu NPOO) strateški je okvir koji je izradila hrvatska Vlada kao odgovor na gospodarske i društvene izazove izazvane pandemijom COVID-19. Ocrta hrvatske prioritete, ciljeve i ulaganja usmjerena na poticanje gospodarskog oporavka, socijalne otpornosti i održivog razvoja. NPOO je ključni instrument za pristup financiranju iz Instrumenta Europske unije za oporavak i otpornost (*RRF – Recovery and Resilience Facility*), koji pruža financijsku potporu državama članicama EU-a za ublažavanje utjecaja pandemije i promicanje dugoročnog oporavka.

²² Čizmić, Jozo; Boban, Marija, Učinak nove EU Uredbe 2016/679 (GDPR) na zaštitu osobnih podataka u Republici Hrvatskoj, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, vol. 39, br. 1, 2018. str. 394.

Slika 1. Raspodjela ulaganja po komponentama Nacionalnog plana oporavka i otpornosti

Glavna komponenta predstavlja gospodarstvo, za što je predviđeno oko 3,4 milijarde eura. Ta sredstva će se koristiti za jačanje gospodarskog razvoja putem poticanja privatnih ulaganja te podrške u zelenoj i digitalnoj tranziciji. Obrazovanje, znanost i istraživanje čine drugu najveću komponentu, s proračunom od otprilike milijardu eura. Značajna suma od 1,3 milijarde eura, što čini 20,4% od ukupnih sredstava, planira se usmjeriti prema digitalnim investicijama. To obuhvaća digitalizaciju ključnih sektora poput javne uprave, pravosuđa, obrazovanja i prometa. U području ekonomske i institucionalne otpornosti, planira se značajno smanjenje administrativnog tereta za tvrtke, smanjenje parafiskalnih nameta te brisanje najmanje 50 administrativnih zahtjeva za regulirane profesije.

Europska unija uspostavila je nekoliko mehanizama za osiguravanje usklađenosti s etičkim standardima i promicanje transparentnosti, odgovornosti i integriteta u provedbi planova oporavka i otpornosti, uključujući praćenje i evaluaciju. Europska komisija nadzire provedbu nacionalnih planova putem redovitih mehanizama praćenja i evaluacije, ocjenjujući napredak u odnosu na dogovorene ciljeve i pokazatelje. To uključuje praćenje usklađenosti s propisima EU-a, etičkim standardima i pravilima nabave. Primjerice, Vlada Republike Hrvatske donijela je Odluku o sustavu upravljanja i praćenju provedbe aktivnosti u okviru Nacionalnog plana oporavka i

otpornosti 2021. – 2026²³. Odlukom se određuju institucije koje obavljaju praćenje i upravljanje aktivnosti iz Plana.

Europska unija promiče antikorupcijske mjere i zaštitne mjere transparentnosti kako bi se spriječila zlouporaba sredstava i osiguralo učinkovito i djelotvorno korištenje javnih resursa. To uključuje zahtjeve za države članice da uspostave čvrste okvire upravljanja, mehanizme unutarnje kontrole i strategije za borbu protiv korupcije.

Prilikom provedbe projekata unutar Nacionalnih planova, Europska unija mora obratiti pozornost na nekoliko ključnih čimbenika kako bi osigurala transparentnost, odgovornost i etički standardi. Prvi element je transparentnost nabave. Transparentni procesi nabave ključni su za osiguravanje pravednog tržišnog natjecanja, sprječavanje korupcije i maksimiziranje učinkovitosti javne potrošnje. Europska unija zahtijeva od država članica da se pridržavaju pravila i načela Europske unije o nabavi, uključujući transparentnost, jednako postupanje i nediskriminaciju.

Nadalje, projekti koji se financiraju u okviru Nacionalnog plana trebaju biti odabrani na temelju jasnih, objektivnih kriterija usklađenih s prioritetima i ciljevima plana. Transparentni kriteriji za odabir projekata pomažu osigurati da su ulaganja usmjerena prema područjima s najvećim društveno-ekonomskim učinkom i doprinose ciljevima održivog razvoja.

Sljedeća stavka je svakako javni nadzor i izvješćivanje. EU i zemlje članice trebaju uspostaviti mehanizme za javni nadzor, praćenje i izvješćivanje o provedbi projekata Nacionalnog plana. To uključuje redovito izvješćivanje o napretku projekta, izdacima i rezultatima, kao i mehanizme pomoću kojih građani mogu dati povratne informacije i izraziti zabrinutost oko provedbe projekta. Poštivanje etičkih standarda, integriteta i odgovornosti najvažniji su u provedbi Nacionalnih planova.

²³ Odluka o sustavu upravljanja i praćenju provedbe aktivnosti u okviru Nacionalnog plana oporavka i otpornosti 2021. – 2026. Narodne novine, 78/2021

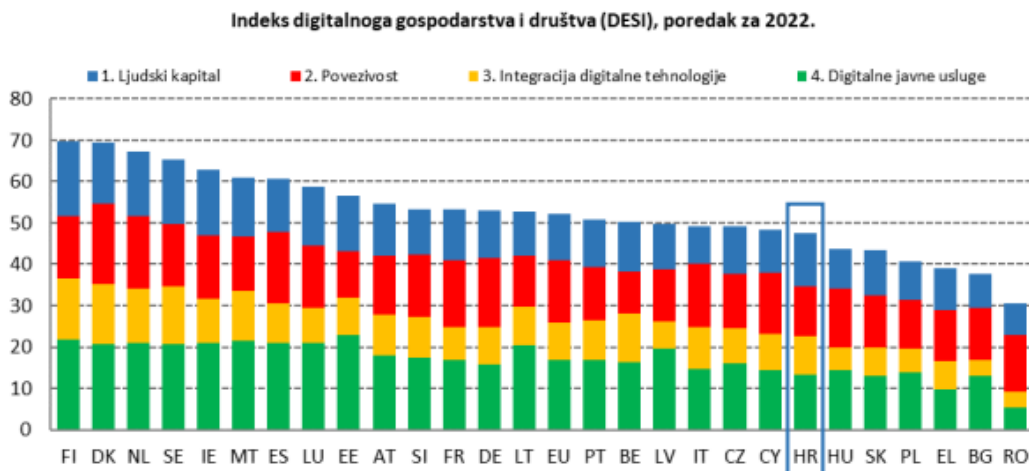
3.4. Ključne reforme i ulaganja u okviru transparentnosti javne uprave

Nacionalni planovi oporavka i otpornosti obuhvaćaju širok spektar reformi usmjerenih na pojačavanje transparentnosti javne uprave kako bi se osigurala odgovorna i učinkovita potrošnja javnih sredstava te promicalo povjerenje građana u rad javnih institucija. Iako načelo transparentnosti u svakoj od navedenih reformi zauzima važno mjesto, u nastavku ćemo izdvojiti one u kojima najviše dolazi do izražaja.

Ključna reforma za osiguravanje transparentnosti u javnoj upravi prema Hrvatskom planu oporavka i otpornosti je reforma pod nazivom Digitalna transformacija društva i javne uprave. Ova reforma ima za cilj modernizirati i unaprijediti javne usluge putem digitalnih tehnologija kako bi se povećala učinkovitost, transparentnost i pristupačnost javnih usluga građanima i poduzećima.

Europska komisija od 2014. godine prati digitalni napredak država članica pomoću Izvješća o indeksu gospodarske i društvene digitalizacije (*DESI – Digital Economy and Society Index*). Od 2023. godine ovo izvješće je integrirano u izvješće u stanju digitalnog desetljeća i u skladu je s programom politike do 2030. godine.

	Hrvatska		EU
	rang	rezultat	rezultat
DESI za 2022.	21.	47,5	52,3

Slika 2. Indeks gospodarske i društvene digitalizacije za 2022. Hrvatska

2022. godine prema navedenom indeksu, Hrvatska je na 21. mjestu od ukupno 27 država članica. Najveći izazov s kojim se Hrvatska suočava je nedostatak stručnjaka, poglavito u informacijsko-komunikacijskoj tehnologiji. Osim toga, hrvatski prosjek znatno umanjuje i ograničeno pružanje i mali broj korisnika digitalnih javnih usluga.

Planom je u digitalnu transformaciju hrvatskog društva i gospodarstva usmjereno 20,4 % ukupno dodijeljenih sredstava u okviru plana. U svakom planu za oporavak i otpornost najmanje 20 % ukupnih dodijeljenih sredstava mora biti namijenjeno digitalnim ciljevima. Mjere koje su uvedene Planom odnose se na povećanje učinkovitosti i transparentnosti tijela javnog sektora, uspostavljanje upravljačkih i koordinacijskih struktura za planiranje i provedbu digitalne transformacije društva i javne uprave te pružanje alata i tehnologija tijelima javne uprave koji su potrebni za razvoj učinkovitijih i kvalitetnijih usluga prema potrebama korisnika.

4 Digitalne javne usluge ⁷	Hrvatska		EU	
	rang	rezultat	rezultat	
DESI za 2022.	23.	53,6	67,3	

	DESI za 2020.	Hrvatska DESI za 2021.	DESI za 2022.	EU DESI za 2022.
4a1 Korisnici usluga e-uprave % korisnika interneta	41 %	52 %	55 %	65 %
4a2 Unaprijed ispunjeni obrasci Bodovi (od 0 do 100)	nije dostupno	nije dostupno	38	64
4a3 Digitalne javne usluge za građane Bodovi (od 0 do 100)	nije dostupno	nije dostupno	69	75
4a4 Digitalne javne usluge za poduzeća Bodovi (od 0 do 100)	nije dostupno	nije dostupno	68	82
4a5 Otvoreni podaci % maksimalnih bodova	nije dostupno	nije dostupno	84 %	81 %

Slika 3. Indeks gospodarske i društvene digitalizacije za 2022. - Hrvatska

Prema podacima za 2022. godinu, Hrvatska se u području digitalnih javnih usluga nalazi na 23. mjestu među državama članicama. Prosjek EU-a u korištenju digitalnih javnih usluga je otprilike 65%, dok je 2022. u Hrvatskoj ove usluge koristilo 55% korisnika interneta. Može se zaključiti da Hrvatska ostvaruje slabije rezultate za unaprijed ispunjene obrasce kao i za digitalne javne usluge za građane i poduzeća te je u tim područjima ispod prosjeka EU-a. Ako usporedimo europski postotak u sferi otvorenih podataka, zaključujemo da tu Hrvatska ostvaruje dobre rezultate.

Na Portalu otvorenih podataka, možemo pristupiti Statističkom izvještaju iz Nacionalnog identifikacijskog i autentifikacijskog sustava (NIAS) za razdoblje od 01. lipnja 2014. godine do 01. svibnja 2024. godine iz kojeg je vidljivo da broj jedinstvenih korisnika u sustavu e-Građani iznosio 1,930,012. Od 3. svibnja 2021., građanima je dostupan novi portal e-Građani za pružanje informacija i usluga. Prvi put, usluge za građane i poslovne korisnike su objedinjene na jednoj platformi. Portal nudi jasne smjernice za korištenje vjerodajnica, koje služe kao identifikacija na internetu, te informacije o besplatnim državnim vjerodajnicama poput mTokena i ePassa. Također, i dalje je moguće pristupiti portalu e-Građani korištenjem drugih poznatih sredstava, poput e-osobne iskaznice ili tokena internet bankarstva.

Reformska mjera Uspostava jedinstvenog kontakt centra za sve e-javne usluge, označena kao C2.3. R3-I3 u Nacionalnom planu oporavka i otpornosti, ima za cilj centralizirati pružanje informacija i korisničke podrške građanima i poslovnim subjektima u Hrvatskoj. Ova inicijativa teži transformaciji načina na koji javni službenici komuniciraju s korisnicima te osiguravanju transparentnosti te interakcije. Ovaj projekt je dio šire strategije digitalne transformacije javne uprave u Hrvatskoj, čime se želi postići veća učinkovitost, transparentnost i zadovoljstvo korisnika uslugama javne uprave.

Ključne komponente ove investicije uključuju centraliziranu podršku u smislu kreiranja sustava koji omogućava da sve informacije i korisnička podrška budu dostupne na jednom mjestu, čime se smanjuje potreba za kontaktiranjem više različitih institucija. Nadalje, modernizacija komunikacijskih kanala između javnih službenika i korisnika uključuje uvođenje novih

tehnologija za brži i učinkovitiji odgovor na upite i probleme korisnika. Transparentnost i povratne informacije osigurane su omogućavanjem korisnicima da ocjenjuju kvalitetu interakcije s javnim službenicima. Na temelju ovih ocjena planira se kontinuirano poboljšanje usluga, osiguravajući da se povratne informacije korisnika koriste za unapređenje sustava.

Prednosti uspostave jedinstvenog kontakt centra jesu poboljšano korisničko iskustvo, povećana efikasnost i kontinuirano poboljšanje. Građani i poslovni subjekti mogu jednostavno dobiti potrebne informacije i podršku, čime se smanjuje frustracija i vrijeme potrebno za rješavanje problema. Centralizacija informacija i podrške omogućava javnim službenicima da brže i preciznije odgovaraju na upite. Sustav prikuplja povratne informacije koje se koriste za stalno unapređenje kvalitete usluga.

U Hrvatskoj je uspostava jedinstvenog kontakt centra za sve e-javne usluge, kao dio Nacionalnog plana oporavka i otpornosti, u fazi realizacije. Projekt jedinstvenog kontakt centra je dio šire inicijative digitalne transformacije koju provodi Središnji državni ured za razvoj digitalnog društva. Predviđeni trošak ovog projekta je 4,1 milijuna eura, a razdoblje implementacije traje od listopada 2021. do prosinca 2024. godine. Skupina tvrtki Bulb, King ICT i Prima Vista dobila je posao nabave i implementacije rješenja jedinstvenog kontakt centra za sve e-javne usluge u Hrvatskoj. Vrijednost ugovora je 1,84 milijuna eura plus PDV, a ugovor je sklopljen na 15 mjeseci. Natječaj je proveden od strane Središnjeg državnog ureda za razvoj digitalnog društva, a konzorcij je pobijedio ponudom koja je bila tek 29.920 eura povoljnija od konkurentne ponude Assecovih tvrtki iz Hrvatske i Srbije. Njihova ponuda je ocijenjena kao najbolja prema kriterijima iskustva stručnjaka i cijene.

Predmet natječaja za jedinstveni kontakt centar za sve e-javne usluge uključuje izradu sveobuhvatnog sustava za pružanje korisničke podrške, koji obuhvaća sljedeće ključne komponente:

1. Glasovne interakcije

2. Interakcije putem poruka
3. Automatizacija ponavljajućih zadataka
4. Orkestracija zadataka
5. Web portal
6. Nadgledanje rada sustava
7. Administracija sustava

Sustav mora podržavati glasovne komunikacije s građanima, omogućavajući im da dobiju potrebne informacije i pomoć putem telefonskih poziva. Komunikacija s građanima mora biti moguća kroz različite tekstualne kanale, uključujući email, SMS, WhatsApp i Viber ili putem različitih online obrazaca za prikupljanje informacija i pružanje podrške. Uvođenje automatiziranih rješenja za ponavljajuće zadatke smanjilo bi opterećenje na ljudske resurse i ubrzalo pružanje usluga. Koordinacija zadataka koji uključuju više timova ili institucija, osigurala bi da se zadaci učinkovito rješavaju kroz međusobnu suradnju. Plan je izrada portala koji će služiti kao centralno mjesto za pristupanje informacijama i uslugama. Sustav mora omogućiti praćenje rada i performansi kroz detaljne izvještaje, što će pomoći u identificiranju i rješavanju problema te unaprjeđenju usluga. Administracija svih aspekata sustava putem web sučelja, omogućila bi jednostavno upravljanje i prilagodbu sustava potrebama korisnika.

Centar planira koristiti tehnologiju velikih podataka, umjetnu inteligenciju (AI) i principe strojnog učenja kako bi omogućio prediktivne rezultate i poboljšao interakciju s korisnicima. Prikupljanjem i analiziranjem velike količine podataka iz različitih izvora, stvorio bi se temelj za informirane odluke i prediktivne analize. Korištenjem AI i strojnog učenja, Centar će biti sposoban čitati, učiti i izvlačiti nove vrijednosti iz prikupljenih podataka. To će omogućiti sustavu da se prilagodi korisničkim potrebama i poboljša kvalitetu usluga. Na temelju prikupljenih podataka i njihove obrade, moći će se obavljati predikcije problema koji bi se mogli pojaviti tijekom interakcije s korisnicima. Ovo će omogućiti proaktivno rješavanje problema prije nego što postanu ozbiljniji. Centar će učiti na prijašnjim upitima korisnika i pružati personalizirane preporuke i rješenja temeljena na njihovim preferencijama i povijesti interakcije.

Korištenjem tehnika analize raspoloženja, moći će se bolje razumjeti emocije i namjere korisnika, što će omogućiti pružanje bolje podrške i usluga. Ova integracija tehnologije velikih podataka, AI-a i strojnog učenja u jedinstveni komunikacijski centar obećava napredak u pružanju usluga, optimizaciju interakcije s korisnicima te poboljšanje efikasnosti i kvalitete usluga koje se pružaju. Jedinstveni komunikacijski centar povezati će različite pružatelje usluga kao što su APIS IT, Fina, CARNet i AKD, te tijela državne, lokalne i regionalne uprave. Centar će imati poveznicu na sve pružatelje usluga, što omogućuje integraciju različitih sustava i usluga koje nude ovi pružatelji. Povezati će se sa svim tijelima državne uprave, omogućujući im komunikaciju preko jedinstvene platforme s korisnicima. Također, omogućit će komunikaciju s tijelima lokalne i regionalne samouprave, što bi trebalo poboljšati koordinaciju i komunikaciju između različitih razina vlasti. Ako tijela već imaju svoje sustave korisničke podrške, ti će se sustavi povezati s jedinstvenim kontakt centrom kako bi se osigurala centralizirana platforma za komunikaciju s korisnicima. Komunikacija će se odvijati kroz središnju državnu sabirnicu, poznatu i kao *Government Service Bus (GSB)*, što je ključna komponenta za osiguravanje interoperabilnosti između različitih sustava u nacionalnoj administraciji.

Ova inicijativa jasno ima cilj poboljšanja komunikacije i pružanja usluga građanima putem integriranog i centraliziranog sustava, što bi trebalo olakšati pristup informacijama i uslugama te poboljšati učinkovitost administracije. Kontakt centar je zamišljen na način da će imati 85 korisnika koji će pružati podršku, dok će 1500 korisnika imati pristup ticketima, a opća javnost će koristiti usluge centra. Pilot implementacija već je pokrenuta, a očekuje se da će puni sustav biti operativan do kraja ove godine. Ako se pojave opravdani razlozi, moguća su produljenja rokova za završetak projekta.

Uspostava jedinstvenog kontakt centra za sve e-javne usluge u Hrvatskoj izazvala je različite reakcije u javnosti. Dok su neki građani i stručnjaci pohvalili inicijativu kao korak prema modernizaciji i efikasnijoj javnoj upravi, drugi su izrazili skepticizam glede učinkovitosti i brzine implementacije. U kontekstu digitalizacije, Hrvatska se suočava s različitim izazovima. Statistike pokazuju da je digitalna pismenost među mladima u zemlji visoka, no općenito, udio građana koji

koriste digitalne usluge javne uprave manji je nego prosjek EU. Hrvatska planira povećati taj broj na 2,5 milijuna korisnika do kraja 2024. godine.

Javnost, iako podržava ideju digitalizacije, istovremeno očekuje konkretne rezultate i brže provođenje projekta. Zabrinutosti uključuju potencijalne tehničke probleme, integraciju sa postojećim sustavima i stvarnu korisnost za građane. Pilot implementacija sustava, koja bi trebala biti završena do kraja godine, ključna je za stjecanje povjerenja građana i procjenu funkcionalnosti sustava u praksi. Sveukupno, dok je projekt naišao na pozitivne reakcije zbog potencijala za poboljšanje efikasnosti i transparentnosti javne uprave, konačna ocjena javnosti ovisit će o uspješnosti njegove implementacije i stvarnim poboljšanjima u korisničkoj podršci i interakciji s građanima.

Implementacija jedinstvenog kontakt centra je stoga ključna za osiguravanje transparentnosti, učinkovitosti i pristupačnosti javnih usluga, što je od suštinskog značaja za povjerenje građana u javnu upravu.

4. TEMELJNA EUROPSKA ETIČKA VRIJEDNOST U OBRAZOVANJU

4.1. Akademska integritet kao osnovna europska etička vrijednost u obrazovanju

Akademska integritet važna je europska vrijednost u obrazovanju, utemeljena na etičkim standardima, poštenju i odgovornosti u svim akademskim aktivnostima. Riječ integritet dolazi od latinske riječi *integritas*²⁴, a označava potpunost, nedjeljivost, cjelovitost, kao i osobno poštenje, neovisnost, ispravnost i integritet te privrženost određenim vrijednostima i ponašanju. Akademska čestitost je etički kodeks u skladu s kojim se trebaju ponašati članovi akademske zajednice.

²⁴ Integritet. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024. Pristupljeno 7.6.2024. <<https://www.enciklopedija.hr/clanak/integritet>>.

Integritet uključuje načela i prakse koji promiču etičko ponašanje u obrazovanju, istraživanju i poslovanju. Temeljnu europsku vrijednost u obrazovanju, akademski integritet odražava poštivanjem izvornosti i autentičnosti. Akademski i znanstveni integritet potiče studente i akademsko osoblje da cijene originalnost, kako u svom, tako i u drugim radovima odnosno istraživanjima. To znači da treba izbjegavati kopiranje i neprikladno kopiranje tuđih ideja ili djela. Akademski integritet zahtijeva iskrenost u predstavljanju informacija, što uključuje poštivanje pravila citiranja te točno predstavljanje autorova rada.

Podrazumijeva se poštena i objektivna procjena radova studenata bez pristranosti ili nepoštenih praksi u ocjenjivanju. Akademski integritet naglašava nultu toleranciju prema bilo kojem obliku akademskog nepoštenja, uključujući plagiranje, varanje na ispitu ili lažno predstavljanje rezultata istraživanja. Integracija akademskog integriteta u obrazovni sustav pomaže u razvoju kompetencije učenika i studenata. Navedeno uključuje razvijanje razumijevanja etičkih pitanja i sposobnost donošenja odgovarajućih odluka.

Promicanje integriteta kao kamena temeljca europske etike u obrazovanju ključno je za izgradnju povjerenja u obrazovni sustav, poticanje boljeg učenja i borbu za pravdu i poštovanje u akademskoj zajednici. Vrijednosti pomažu u stvaranju odgovorne i etičke zajednice koja je spremna prihvatiti buduće izazove. Akademski integritet je ključan za održavanje povjerenja u obrazovni sustav te za razvoj odgovornih i etički osviještenih građana. On potiče kritičko razmišljanje, inovaciju i stvaralaštvo te pridonosi izgradnji pouzdanog akademskog i istraživačkog okruženja u Europi. Promicanje i njegovanje akademskog integriteta ključni su ciljevi europskog obrazovanja u kontekstu sve kompleksnijeg i globalnijeg društva.

4.2. Etički okvir akademskog integriteta u europskom obrazovanju

Akademski integritet u europskom obrazovanju reguliran je nizom ključnih propisa, smjernica i pravila koji se primjenjuju na sve razine obrazovnog sustava, od osnovne škole do visokog obrazovanja. Regulacija akademskog integriteta u europskom obrazovanju obuhvaća širok spektar propisa, smjernica i politika koje se primjenjuju kako bi se osigurala poštena, etička i odgovorna praksa u akademskim aktivnostima

Iako se propisi mogu razlikovati između zemalja, postoje neka zajednička načela i smjernice koje se primjenjuju širom Europe. Regulacija akademskog integriteta u obrazovanju u Europi provodi se putem različitih zakona, propisa i politika koji se primjenjuju na nacionalnoj i institucijskoj razini. U prvom redu to su nacionalni zakoni i propisi. Svaka europska zemlja ima svoje zakone i propise koji se odnose na visoko obrazovanje i akademski integritet. Ti zakoni obično definiraju pravila vezana uz plagiranje, autorska prava, postupke provjere radova i sankcije za akademske prekršaje. Primjerice, u Njemačkoj postoji Zakon o visokom obrazovanju (*Hochschulrahmengesetz*) koji propisuje pravila i standarde u visokom obrazovanju, uključujući pravila o akademskom integritetu. Temeljni zakon koji uređuje područje obrazovanja u Republici Hrvatskoj je Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi koji je na snazi od 4. siječnja 2024. godine te Zakon o visokom obrazovanju i znanstvenoj djelatnosti, na snazi od 12. listopada 2022. godine. Ovi zakoni sadrže odredbe o obvezama učenika, studenata, nastavnika, profesora i drugih djelatnika u obrazovanju te promiču poštovanje etičkih načela.

Za visoko obrazovanje, propisi se često odnose na akreditaciju sveučilišta i visokih škola, organizaciju studijskih programa, postupke ocjenjivanja i akademsku autonomiju. Mnoge zemlje imaju nacionalne agencije za osiguranje kvalitete koje nadziru i provjeravaju pridržavanje akademskih standarda. U Hrvatskoj je to Agencija za znanost i visoko obrazovanje. To je javna i neovisna agencija koja u suradnji sa sudionicima unaprjeđuje kvalitetu visokih učilišta i znanstvenih organizacija, doprinoseći tako pozicioniranju i prepoznatljivosti hrvatskog visokog obrazovanja i znanosti unutar Europskog prostora visokog obrazovanja i Europskog istraživačkog

prostora. Osnovana je Uredbom Vlade Republike Hrvatske (NN 101/04, 08/07), a u skladu s Odlukom Europskog parlamenta i Vijeća (2006/143/EC) te europskim modelom agencija za vanjsko osiguravanje kvalitete u visokom obrazovanju te je izvrstan primjer dobre prakse u području osiguravanja kvalitete visokog obrazovanja i znanosti na nacionalnoj i međunarodnoj razini.

Sve obrazovne institucije u Europi usvajaju vlastite kodekse ponašanja i politike koje reguliraju akademski integritet unutar njihovih organizacija. Ti kodeksi definiraju očekivane standarde ponašanja studenata, nastavnika i istraživača te propisuju postupke za provjeru plagijata i druge oblike akademskih prekršaja. Većina obrazovnih institucija u Europi usvaja etičke kodekse ili smjernice koje definiraju očekivano ponašanje u akademskom okruženju. Kodeksi obično pokrivaju pitanja kao što su plagiranje, poštovanje autorskih prava, transparentnost istraživanja, iskrenost u predstavljanju informacija te odgovornost u akademskim aktivnostima. Također, na poštovanje integriteta mora se paziti u slučaju sukoba interesa. Treba nastojati na neovisnosti svih izvansveučilišnih djelatnosti (koje uključuju financijske ili drugačije interese) kako one ne bi bile u sukobu s profesionalnim obvezama članova na Sveučilištu ili utjecale na integritet i objektivnost članova sveučilišne zajednice.

Europa se također oslanja na međunarodne standarde i smjernice kako bi regulirala akademski integritet. Primjerice, Etički kodeks Europske unije o integritetu istraživanja (*European Code of Conduct for Research Integrity*)²⁵ pruža smjernice o etičkom ponašanju u istraživanju, uključujući i pitanja akademskog integriteta.

Ukratko, regulacija akademskog integriteta u obrazovanju u Europi temelji se na kombinaciji nacionalnih zakona, institucijskih politika, međunarodnih smjernica te edukaciji i provjeri

²⁵ Allea, The European Code of Conduct for Research Integrity, Revised edition, 2023.
https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/opportunities/docs/2021-2027/horizon/guidance/european-code-of-conduct-for-research-integrity_horizon_en.pdf, pristup 7. lipnja 2024.

plagiranja. Ovi sustavi osiguravaju poštovanje etičkih standarda u obrazovanju i promiču kulturu akademskog integriteta među svim sudionicima u obrazovnom procesu.

4.3. Uvid u utjecaj Nacionalnog plana oporavka i otpornosti na revitalizaciju obrazovanja

Vežu između akademskog integriteta u europskom obrazovanju i hrvatskog Nacionalnog plana oporavka i otpornosti pronalazimo u različitim aspektima koji se odnose na unaprjeđenje obrazovanja, istraživanja i inovacija u Republici Hrvatskoj. Nacionalni plan oporavka i otpornosti predstavlja strateški dokument kojim se definiraju prioritete i mjere za oporavak gospodarstva te jačanje otpornosti društva nakon krize, što uključuje i područje obrazovanja i istraživanja.

Nacionalni plan oporavka i otpornosti ima značajan utjecaj na revitalizaciju obrazovanja u Republici Hrvatskoj. Ovaj plan je ključni dokument koji određuje prioritete, projekte i investicije za oporavak gospodarstva nakon krize, uključujući i područje obrazovanja.

U nastavku je navedeno nekoliko načina na koje Nacionalni plan oporavka i otpornosti može utjecati na revitalizaciju obrazovanja u RH. Najvažnija stavka je zasigurno financijska potpora. NPOO osigurava značajna sredstva koja će se koristiti za unaprjeđenje obrazovnog sustava. Naprimjer, ulaganje u modernizaciju školske infrastrukture, nabava suvremene tehnologije za nastavu, obuka nastavnika te podrška za programe koji promiču digitalnu pismenost i STEM područja samo su neka od područja u koje treba posebno ulagati.

Tijekom pandemije COVID-19 postali smo svjesni potrebe digitalizacije obrazovnog sustava. Shodno tome, cilj NPOO je svakako poticanje digitalizacije u vidu osiguravanja opreme, internetske povezanosti škola, digitalnih udžbenika te razvoja online alata za učenje i ocjenjivanje. Zbog potrebe jačanje stručnog osoblja, sredstva iz NPOO-a predviđena su za obuku i stručno usavršavanje učitelja i nastavnika. To se prvensveno odnosi na programe usmjerenja na nove tehnike poučavanja, upotrebu digitalnih alata te usvajanje inovativnih pristupa nastavi. U

Hrvatskoj se nastoji podupirati programe koji promiču pristupačnost obrazovanja za sve učenike, uključujući i one s posebnim potrebama. Potrebno je raditi na poboljšanju fizičke pristupačnosti školskih objekata te prilagodbi nastavnih programa kako bi se osiguralo da svi učenici imaju jednaku mogućnost obrazovanja.

Kroz Nacionalni plan, može nastoji se unaprijediti veza između obrazovnog sustava i tržišta rada kako bi se osiguralo da se obrazovni programi usklađuju s potrebama gospodarstva i omogućila lakša integracija mladih na tržište rada. Sve mjere iz Nacionalnog plana zajedno imaju značajan utjecaj na revitalizaciju obrazovanja u Republici Hrvatskoj, poboljšavajući kvalitetu obrazovanja, prilagodljivost sustava te pripremajući mlade ljude za buduće izazove i mogućnosti na tržištu rada.

U sklopu reforme Strukturna reforma sustava odgoja i obrazovanja postoje tri vrste investicija:

- Izgradnja, dogradnja, rekonstrukcija i opremanje predškolskih ustanova
- Izgradnja, dogradnja, rekonstrukcija i opremanje osnovnih škola za potrebe jednosmjenskog rada i cjelodnevne nastave
- Izgradnja, dogradnja, rekonstrukcija i opremanje srednjih škola

Investicije u sklopu reforme strukturne reforme sustava odgoja i obrazovanja fokusirane su na poboljšanje infrastrukture i opremanja u različitim razinama obrazovanja. Investicija kod predškolskih ustanova uključuje izgradnju novih predškolskih ustanova, proširenje postojećih, rekonstrukciju i opremanje postojećih objekata kako bi se osigurali bolji uvjeti za predškolsko obrazovanje. Cilj je osigurati kvalitetne i sigurne prostorije i sadržaje za predškolsku djecu. Sljedeća investicija usmjerena je na izgradnju novih osnovnih škola ili proširenje postojećih kako bi se omogućio jednosmjenski rad i cjelodnevna nastava. To može uključivati poboljšanje učionica, dodatne sadržaje poput školskih dvorana ili sportskih terena te prilagodbu prostora za produženi boravak učenika u školi. Investicije u srednje škole obuhvaćaju izgradnju novih objekata, dogradnju ili rekonstrukciju postojećih kako bi se poboljšali uvjeti učenja i osigurala adekvatna oprema i sadržaji za različite smjerove i programe srednjeg obrazovanja.

Ove investicije su ključne za poboljšanje kvalitete obrazovanja i osiguranje adekvatnih uvjeta za učenje i razvoj djece i mladih u Hrvatskoj. Kroz strukturne reforme, cilj je modernizirati obrazovni sustav i osigurati prilagodljivost potrebama današnjeg društva i tržišta rada.

4.4. Ključne reforme i investicije u području obrazovanja

Prema Nacionalnom planu oporavka i otpornosti, potrebno je provesti modernizaciju sustava odgoja i obrazovanja kako bi se svojoj djeci i odraslima omogućio pristup kvalitetnom i učinkovitom sustavu odgoja i obrazovanja te osigurala veća zapošljivost pojedinaca s kvalifikacijama na svim razinama obrazovanja. Nužno je i istraživačke karijere učiniti privlačnijima kroz transparentnu i na rezultatima utemeljenu politiku zapošljavanja i rada na sveučilištima i znanstvenim institutima. Hrvatska može poboljšati uvjete za istraživačku izvrsnost i jačanje inovacijskog kapaciteta tako da stvori uvjete za rad talentiranim mladim znanstvenicima i osigura snažniju integraciju u Europski istraživački prostor.²⁶

Nacionalni plan oporavka i otpornosti za Republiku Hrvatsku obuhvaća niz ključnih reformi i investicija koje se odnose na područje obrazovanja.

Kao najvažnija izdvaja se Reforma obrazovnog sustava, a sastoji se od dvije ključne reformske mjere i nekoliko investicija u području obrazovanja. Reforma tako treba pridonijeti izgradnji odgojno-obrazovnog sustava koji svakoj osobi bez obzira na njeno socioekonomsko podrijetlo i životnu dob i druge okolnosti, omogućuje stjecanje znanja i vještina relevantnih za osobni razvoj i uspješnu integraciju na tržištu rada, u skladu s UN-ovim Programom održivog razvoja do 2030. koji predviđa uključivo, kvalitetno i pravično obrazovanje i cjeloživotno učenje za sve.²⁷

²⁶ Nacionalni plan oporavka i otpornosti 2021. – 2026. str. 848.

<https://planoporavka.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Plan%20oporavka%20i%20otpornosti%2C%20srpanj%202021..pdf?vel=13435491> pristup 5. lipnja 2024.

²⁷ *Ibid.* str. 853.

Reformske mjere ove komponente su Strukturna reforma sustava odgoja i obrazovanja i Modernizacija visokog obrazovanja. U sklopu reforme Strukturna reforma sustava odgoja i obrazovanja postoje tri vrste investicija:

- Izgradnja, dogradnja, rekonstrukcija i opremanje predškolskih ustanova
- Izgradnja, dogradnja, rekonstrukcija i opremanje osnovnih škola za potrebe jednosmjenskog rada i cjelodnevnog nastave
- Izgradnja, dogradnja, rekonstrukcija i opremanje srednjih škola

Kvantitativni pokazatelji ove podkomponente:

- Obuhvat djece koja sudjeluju u ranom predškolskom odgoju i obrazovanju u dobi od 3 godine do polaska u školu povećan s 76% na 90%
- Obuhvat učenika osnovnih škola koji pohađaju nastavu u jednoj smjeni povećan s 40% na 70%
- Obuhvat učenika upisanih u gimnazijske programe povećan s 30% na 40%

Digitalna preobrazba visokog obrazovanja investicija je u skladu s reformom Modernizacija visokog obrazovanja. Kvantitativni pokazatelj ove podkomponente jest 90% javnih visokih učilišta opremljenih novom digitalnom infrastrukturom ili opremom.

Reformom strukture obrazovnog sustava doprinosi se postizanju nekoliko ključnih ciljeva. Prvo, jača se razvoj osnovnih vještina od predškolske do srednjoškolske razine, što olakšava napredovanje prema visokom obrazovanju. Drugo, poboljšava se kvaliteta i relevantnost strukovnih programa kroz fokusirano ulaganje u programe koji su potrebni na tržištu rada, uključujući suradnju s lokalnom zajednicom. Treće, unapređuje se ponuda obrazovnih programa za odrasle kako bi se potaknulo više odraslih osoba da se uključe u kontinuirano učenje tijekom života. Naposljetku, reformom će se povećati inkluzivnost obrazovanja za marginaliziranu djecu, kao što su romska djeca, djeca s posebnim potrebama, djeca iz ruralnih područja, djeca iz obitelji s nižim prihodima i druge ranjive skupine djece.

RAZINA	CILJ	MJERA	ISHOD
--------	------	-------	-------

1. Rani predškolski odgoj i obrazovanje	pristup što većem broju djece	ulaganje u infrastrukturne i kadrovske kapacitete	ostvarenje cilja Europskog prostora obrazovanja
2. Osnovni odgoj i obrazovanje	povećanje kvalitete nastave i ishoda učenja učenika	povećanjem broja nastavnih sati i uvođenjem cjelodnevne nastave	ostvarenje cilja Europskog prostora obrazovanja
3. Srednjoškolsko obrazovanje	povećanje kvalitete, obrazovanja i stjecanje znanja i vještina potrebnih za zapošljavanje ili nastavak obrazovanja	optimizacija broja učenika, okrupnjavanje strukovnih programa	ostvarenje cilja EU2020
4. Obrazovanje odraslih	povećanje udjela odraslih osoba uključenih u cjeloživotno učenje	jačanje kvalitete sustava i ulaganje u programe relevantne u odnosu na tržište rada	ostvarenje cilja u okviru Europskog stupa socijalnih prava

Tablica 1. Reforma strukture obrazovnog sustava po razinama obrazovanja

Iz navedene tablice da se zaključiti da je na razini ranog predškolskog odgoja i obrazovanja (u daljnjem tekstu RPOO) glavni cilj osigurati mogućnost sudjelovanja u RPOO svoj djeci, a osobito onoj u socioekonomski nepovoljnom položaju. Hrvatska se, za razliku od ostalih EU zemalja, nalazi nisko na ljestvici sudjelovanja u RPOO. Barcelonski ciljevi, koje je postavila EU, nalažu da bi 33% djece jasličke i 90% djece vrtičke dobi trebalo biti obuhvaćeno RPOO. Također, postoji i cilj Europskog prostora obrazovanja, a to je da 96% djece između treće godine života i polaska u osnovnu školu bude obuhvaćeno predškolskim programima. Nedostatak infrastrukture i manjak odgojitelja ističu se kao najveće prepreke sudjelovanja u RPOO. Stopa sudjelovanja u RPOO u RH još je uvijek među najnižima u EU. 2016. godine raspon obuhvaćenosti djece jasličkim programima u županijama kretao se od 5,6 do 40,4%, a vrtičkim programima od 24,4 do 82,8%.

Kako bi sva djeca u dobi od tri godine do šest godina u Republici Hrvatskoj do 2030. godine mogla pohađati vrtičke programe, potrebno je osigurati dodatni kapacitet od cca 40.000 mjesta.

Infrastrukturnim ulaganjem planirano je povećanje kapaciteta predškolskih ustanova za 22.500 upisnih mjesta, odnosno 8 m² po upisnom mjestu.

Kurikularna reforma počela se primjenjivati školske godine 2019./2020. u svim školama, a u svrhu unaprijeđenja ishoda učenja. Osmogodišnje osnovno obrazovanje koje se provodi u Hrvatskoj, najkraće je trajanje obveznog obrazovanja među svim europskim obrazovnim sustavima. Uz bok tome ide i vrlo nizak broj nastavnih sati. Kako bi se povećao broj obveznih nastavnih sati, nužno je poraditi na infrastrukturnim kapacitetima škola. U prvom redu to se odnosi na pohađanje nastave u dvije smjene. Na razini osnovnog odgoja i obrazovanja cilj je povećati kvalitetu nastave povećanjem broja obveznih nastavnih sati i uvođenjem cjelodnevne nastave uz kontinuirano usavršavanje učitelja i nastavnika i sustavno vanjsko vrednovanje ishoda učenja. Ovom bi se tako mjerom doprinjelo ostvarenju cilja Europskog prostora obrazovanja koji nalaže da bi udio petnaestogodišnjaka s nedovoljnim vještinama u čitanju, matematici i prirodoslovlju trebao biti ispod 15%.

Cjelodnevna nastava trebala bi sadržavati obvezu da sve škole rade u jednoj smjeni, da se broj sati obvezne nastave povećava (osobito u nižim razredima osnovne škole) i ručak u školi za sve učenike. Također bi trebala sadržavati pojačani dodatni rad s učenicima s teškoćama u učenju, ali i s darovitim učenicima kao i mogućnost izvannastavnih aktivnosti u školi za sve učenike.

Posljedično, trebalo bi doći do boljih ishoda učenja, na način da učenici manje rade doma i da uspjeh ne ovisi o angažmanu i društvenoekonomskom položaju roditelja. Tako bi se smanjila potreba za instrukcijama, a više školskog rada značilo bi i manje domaće zadaće. Neke od benefita odnose se i na roditelje. Učenici nisu sami kod kuće dok su roditelji na poslu, manje pohađaju izvannastavne aktivnosti izvan škole, roditelji imaju više vremena za kvalitetno vrijeme s djecom. Sve ovo trebalo bi imati pozitivan utjecaj na zdravlje učenika.

Rezultati međunarodnog istraživanja PISA iz 2018²⁸. pokazala su da u Hrvatskoj učenici s boljim socioekonomskim položajem i roditeljima više razine obrazovanja u pravilu pohađaju gimnazijske programe i ostvaruju bolje rezultate u istraživanju. Isto tako, učenici slabijeg socioekonomskog položaja čine veliku većinu učenika četverogodišnjih i trogodišnjih škola u sustavu strukovnog obrazovanja i osposobljavanja. Cilj je povećati kvalitetu, učinkovitost i relevantnost obrazovanja i omogućiti svim učenicima stjecanje znanja i vještina potrebnih za zapošljavanje ili nastavak obrazovanja. Cilj je povećanje obuhvata učenika gimnazijskim programima s postojećih 30% na 40% (EU prosjek 52,5%) uz motivaciju osiguranja sredstava za izgradnju novih gimnazija – u NPOO-u predviđeno 74 milijuna eura za intervenciju u infrastrukturu. Sljedeći cilj je okrupniti mrežu strukovnih programa, smanjiti postojeći kadar i preusmjeriti sredstva u povećanje plaća preostalih učitelja.

S ciljem modernizacije strukovnog obrazovanja i osposobljavanja, planirane su reforme koje će povećati sudjelovanje u gimnazijskim programima, što bi trebalo pozitivno utjecati na stopu završetka visokog obrazovanja, koja je također ispod prosjeka EU. Također, intervencije uključuju optimizaciju, racionalizaciju i prilagodbu strukovnih obrazovnih programa prema potrebama gospodarstva, uz smanjenje broja suvišnih strukovnih programa. Ove mjere podržavaju cilj EU2020 da stopa zaposlenosti osoba s kvalifikacijama u dobi od 20 do 64 godine dosegne 82%.

Niska stopa sudjelovanja u obrazovanju odraslih predstavlja izazov, pa se novim Zakonom o obrazovanju odraslih planira uspostava sustava osiguranja kvalitete ustanova za obrazovanje odraslih te kontinuirano usklađivanje programa obrazovanja sa standardima kvalifikacija iz Registra Hrvatskoga kvalifikacijskog okvira (HKO). Također, planira se izrada Nacionalnog informacijskog sustava obrazovanja odraslih radi učinkovitog praćenja sustava i smanjenja administrativnih postupaka te priznavanja neformalno i informalno stečenih znanja i vještina.

²⁸ Markočić Dekanić, Ana; Gregurović, Margareta; Batur, Matija; Fulgosi, Sanja, PISA 2018: REZULTATI, ODREDNICE I IMPLIKACIJE Međunarodno istraživanje znanja i vještina učenika, Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja, Zagreb, 2019.

Cilj ovih reformi je povećati sudjelovanje odraslih osoba u cjeloživotnom obrazovanju jačanjem kvalitete sustava i ulaganjem u programe koji su relevantni na tržištu rada. Ovim se mjerama podržava i cilj Europskog stupa socijalnih prava, gdje je cilj da se udio odraslih osoba u dobi od 25 do 64 godine uključenih u cjeloživotno učenje poveća na 15%.

Reforma strukture sustava obuhvaća osiguranje normativnih i infrastrukturnih preuvjeta za uvođenje prava na predškolski odgoj i obrazovanje za djecu od 4 godine do polaska u školu, povećanje minimalnog broja obveznih nastavnih sati i uvođenje cjelodnevnog nastave u osnovnom obrazovanju, povećanje udjela učenika u gimnazijskim programima na račun srednjoškolskih strukovnih programa s 30% na 40% te koncentrirano ulaganje u programe srednjih škola koji su relevantni za tržište rada.

5. TEMELJNA EUROPSKA ETIČKA VRIJEDNOST U ZNANOSTI

5.1. Osnovna europska etička vrijednost u znanosti

Znanstveni integritet igra ključnu ulogu u održavanju visokih standarda, pouzdanosti i kvalitete europske znanosti. Neki od razloga zašto je znanstveni integritet važan za europsku znanost jesu:

- Pouzdanost rezultata istraživanja
- Očuvanje ugleda znanstvene zajednice
- Etika istraživanja i zaštita sudionika
- Poticanje inovacija i napretka
- Jačanje povjerenja javnosti
- Sudjelovanje u međunarodnoj suradnji.

Integritet istraživanja u europskoj znanosti temelji se na visokim standardima etike, transparentnosti i odgovornosti kako bi se osiguralo pouzdano i relevantno provođenje istraživanja

te integritet znanstvenog procesa. Europska Unija i Europska komisija poduzimaju niz inicijativa i mjera kako bi promicale integritet istraživanja i osigurale poštovanje etičkih principa u znanosti.

Europska komisija je usvojila Europski kodeks ponašanja za integritet istraživanja kako bi promovirala visoke standarde integriteta u znanstvenim institucijama diljem Europe. Kodeks obuhvaća principe kao što su poštenje, transparentnost, odgovornost, profesionalizam i poštovanje. EU pridaje veliku važnost integritetu istraživanja kroz programe kao što su Okvirni programi za istraživanje i inovacije (*Horizon Europe*)²⁹. Obzor Europa ključni je program financiranja EU-a za istraživanje i inovacije s proračunom od 95,5 milijardi eura. Bavi se klimatskim promjenama, pomaže u postizanju UN-ovih ciljeva održivog razvoja i potiče konkurentnost i rast EU-a. Uvjeti financiranja uključuju obvezu pridržavanja visokih etičkih standarda te provedbu istraživanja u skladu s pravilima EU.

Europska Komisija podržava etičko provođenje istraživanja kroz razvoj smjernica i obuka istraživača. Posebna pažnja posvećuje se zaštiti prava sudionika istraživanja, dobrobiti životinja te odgovornom upravljanju podacima i rezultatima istraživanja. Europska Unija promiče integraciju principa integriteta istraživanja u obrazovanje mladih znanstvenika kroz razvoj kurikuluma i obrazovnih programa. Ustanove koje provode istraživanja u EU-u obvezne su imati institucionalne politike i procedure koje promiču integritet istraživanja. To uključuje uspostavu odbora za etiku istraživanja te postupke za prijavu i rješavanje nepravilnosti. EU promiče otvoreni pristup istraživačkim rezultatima, podacima i publikacijama kako bi se osigurala transparentnost i pouzdanost znanstvenog procesa te potaknula suradnja i inovacije.

Kroz ove mjere i inicijative, Europska Unija nastoji osigurati visoke standarde integriteta istraživanja u europskoj znanosti, što je ključno za napredak znanja, inovacija i društvenog razvoja.

²⁹ Horizon Europe, https://commission.europa.eu/funding-tenders/find-funding/eu-funding-programmes/horizon-europe_en

Očuvanje integriteta istraživanja osigurava povjerenje javnosti u znanstvenu zajednicu te promiče društveno koristan i održiv napredak.

5.2. Etički okvir znanstvenog integriteta

Europska Unija ima niz propisa i smjernica koji reguliraju integritet u znanosti kako bi osigurala visoke standarde etičkog ponašanja, transparentnosti i odgovornosti u istraživačkim aktivnostima. Neki od najvažnijih propisa i inicijativa koje se odnose na integritet u znanosti u EU-u uključuju sljedeće:

- Europski kodeks postupanja pri očuvanju istraživačkog integriteta (*European Code of Conduct for Research Integrity*)
- Program financiranja istraživanja i inovacija Obzor Europa (*Horizon Europe*)
- Europska povelja za istraživače i Kodeks ponašanja za zapošljavanje istraživača
- Nacionalni propisi

Europski kodeks postupanja pri očuvanju istraživačkog integriteta (*European Code of Conduct for Research Integrity – ECCRI*) je dokument koji je razvila Europska mreža za integritet u istraživanju (*European Network of Research Integrity Offices -ENRIO*) kako bi promovirala i podržala integritet u istraživačkom radu diljem Europe. Ovaj kodeks pruža smjernice i standarde ponašanja koji se odnose na znanstveni integritet.

Glavni ciljevi ECCRI-a uključuju:

1. Promicanje poštovanja etičkih principa u istraživanju.
2. Osiguranje transparentnosti i odgovornosti u istraživačkom radu.
3. Poticanje pouzdanosti, kvalitete i pouzdanosti istraživačkih rezultata.
4. Pružanje smjernica za postupanje s mogućim sukobima interesa.

5. Unapređivanje svijesti o znanstvenom integritetu među istraživačima, institucijama i širom znanstvene zajednice.

ECCRI sadrži smjernice o različitim aspektima znanstvenog rada, uključujući autorstvo, objavljivanje, upravljanje podacima, recenziranje, suradnju, te postupanje s kršenjima etičkih standarda. Iako ECCRI nije pravno obvezujući dokument, većina europskih institucija za istraživanje i sveučilišta pridržava se ovih smjernica kao standarda ponašanja u istraživačkoj zajednici. Revidirano izdanje Europski kodeks postupanja pri očuvanju istraživačkog integriteta iz 2023. ažurirano je kako bi se osiguralo da Kodeks ostane primjeren svrsi i relevantan za sve discipline, područja istraživanja u nastajanju i nove istraživačke prakse. Europska komisija priznaje ga kao primarni standard za očuvanje istraživačkog integriteta u svim istraživačkim projektima koje financira EU. Osim toga, sve više služi kao model za nacionalne i institucionalne kodekse ponašanja, smjernice za financiranje, inicijative za obuku i standarde specifične za disciplinu.

Promjene u reviziji iz 2023. odražavaju povećanu svijest o važnosti istraživačke kulture u omogućavanju integriteta istraživanja i provedbi dobrih istraživačkih praksi te stavljaju veću odgovornost na sve dionike za promatranje i promicanje tih praksi i načela na kojima se temelje. Oni također prilagođavaju povećanu osjetljivost u istraživačkoj zajednici na mehanizme diskriminacije i isključivanja i odgovornosti svih aktera za promicanje jednakosti, različitosti i uključenosti. Također uzima u obzir promjene u praksama upravljanja podacima, Opću uredbu o zaštiti podataka (GDPR) i najnoviji razvoj u Otvorenoj znanosti i procjeni istraživanja.

Istraživački integritet ključan je za očuvanje pouzdanosti istraživačkog sustava i njegovih rezultata. Obuhvaća osnovnu odgovornost istraživačke zajednice za oblikovanje načela istraživanja, definiranje kriterija za pravilno istraživačko postupanje, maksimalno iskorištavanje kvalitete, pouzdanosti te utemeljenosti istraživanja i njegovih rezultata, kao i odgovarajuće reagiranje na prijetnje dobroj istraživačkoj praksi ili na njezina kršenja.³⁰

³⁰ ALLEA (2023) Europski kodeks postupanja pri očuvanju istraživačkog integriteta – revidirana inačica iz 2023 (hrvatski). Berlin. DOI 10.26356/ECOC-Croatian, str. 2.

Temeljna načela istraživačkog integriteta su pouzdanost, iskrenost, poštovanje i odgovornost. Ključan aspekt ECCRI-a je u prvom redu poštenje. Istraživači trebaju biti iskreni, otvoreni i poštteni u svim aspektima istraživačkog rada. To uključuje ispravno izvještavanje o rezultatima istraživanja bez manipulacije ili namjernog skrivanja informacija. Sljedeća važna točka je transparentnost. Istraživači trebaju biti transparentni u vezi s metodama, postupcima, financiranjem i potencijalnim sukobima interesa tijekom istraživanja. Transparentnost omogućava provjeru i reprodukciju rezultata te izgradnju povjerenja u znanstvenu zajednicu.

Nadalje, istraživači su odgovorni za sve aspekte svog istraživačkog rada, uključujući pravilnu upotrebu istraživačkih resursa, podataka i opreme te poštivanje etičkih smjernica i propisa. Kodeks također promiče poštovanje prava i dobrobiti sudionika istraživanja, uključujući poštovanje privatnosti, pravo na informiranost i slobodu odlučivanja o sudjelovanju u istraživanju. U istraživanjima koja uključuju životinje, istraživači trebaju poštivati standarde dobrobiti životinja te minimizirati njihov stres i patnju. Istraživači u svakom slučaju trebaju izbjegavati sukobe interesa koji bi mogli utjecati na objektivnost i nepristranost istraživanja te jasno prijaviti sve potencijalne sukobe interesa. Kodeks potiče kontinuiranu edukaciju i obuku istraživača o etičkim pitanjima te razvijanje svijesti o integritetu istraživanja.

Europski kodeks postupanja pri očuvanju istraživačkog integriteta pridonosi promicanju kulture integriteta u znanosti te osigurava da istraživačka zajednica u Europi djeluje u skladu s najvišim standardima profesionalne etike. Implementacija ovog kodeksa ključna je za očuvanje ugleda znanstvene zajednice, izgradnju povjerenja javnosti te osiguravanje kvalitetnih i pouzdanih rezultata istraživanja koji doprinose napretku društva i znanosti. Ovi propisi i inicijative dio su šireg nastojanja EU-a da promiče visoke standarde integriteta u znanosti te da osigura pouzdanost, transparentnost i odgovornost u istraživačkim aktivnostima diljem Europe. Njihov cilj je očuvati ugled znanstvene zajednice, potaknuti inovacije te osigurati da istraživanje bude provođeno na moralno prihvatljiv način u interesu javnosti i društva.

5.3. Strateška ulaganja: unaprijeđenje znanosti i inovacija kroz Nacionalni plan oporavka i otpornosti

Budući da je NPOO strateški dokument koji usmjerava korištenje sredstava Europske unije kako bi se potaknuo oporavak gospodarstva, ali i potaknula otpornost na buduće izazove poput klimatskih promjena, digitalne transformacije i demografskih pitanja, isti ima važnu ulogu u području znanstvenih inovacija. Kroz Nacionalni plan oporavka i otpornosti, Hrvatska planira reforme i investicije koji bi pospješili znanstvena istraživanja i tehnološki razvoj. Iako je svrha nacionalnog plana da odražava specifične potrebe ili prilike vlastite zemlje, također treba biti usklađen s europskim smjericama. Ulaganje u znanstvene inovacije kroz nacionalne planove od ključne je važnosti za stvaranje otpornije i konkurentnije ekonomije te društva koje se može nositi s budućim izazovima.

U području podizanja istraživačkog i inovacijskog kapaciteta postoji više vrsta reformskih mjera kao i investicija.

REFORMSKE MJERE	INVESTICIJE
1. Reforma i jačanje kapaciteta javnog znanstveno-istraživačkog sektora za istraživanje i razvoj	1. Razvoj sustava programskih sporazuma za financiranje sveučilišta i znanstvenih instituta usmjerenih na inovacije, istraživanje i razvoj
2. Stvaranje okvira za privlačenje studenata i istraživača u STEM i ICT područjima	2. Jačanje institucionalnih kapaciteta sveučilišta i znanstvenih instituta za inovacije
3. Poboljšanje učinkovitosti javnih ulaganja u području istraživanja, razvoja i inovacija	3. Razvoj poticajnog modela za napredovanje u karijeri istraživača te provođenje vrhunskih znanstvenih istraživanja u STEM i ICT područjima
	4. Ulaganje u istraživačko – tehnološku infrastrukturu u STEM i ICT područjima
	5. Uvođenje funkcionalnijeg programskog okvira projektnog financiranja istraživanja, razvoja i inovacija

Tablica 2. Reformske mjere i investicije u području znanosti i istraživanja

Kako bi se povećala zaposlenost te broj diplomanata u STEM i ICT područjima, dodjeljuju se stipendije navedenim studentima u okviru investicije C3.2. R2-I1 "Razvoj poticajnog modela za napredovanje u karijeri istraživača te provođenje vrhunskih znanstvenih istraživanja u STEM i ICT područjima". Investicijom se provode programi za mlade istraživače, programi stažiranja i mobilnosti te programi osnivanja samostalnih karijera i start-upova. Ograničen broj mogućnosti za financiranje koče mlade znanstvenike u provođenju istraživanja. Kako bi se riješio taj kompleksan problem financiranja znanosti i inovacija, Nacionalni plan oporavka i otpornosti predstavio je uspostavu novog programskog okvira.

Putem mentorstva istraživače se usmjeruje u njihovom radu. Kroz programe mobilnosti istraživači se suočavaju s različitim iskustvima ili se približuju potrebama gospodarstva i industrije kroz međusektorske mobilnosti. U konačnici, cilj je poticanje suradnje putem interdisciplinarnosti i dinamičkog razvoja karijere. Investicija tako uključuje rad na uspostavi novog okvira instrumenta za napredovanje i razvoj karijera istraživača te razvoj i financiranje prilagođenih programa.

Programi koji se planiraju financirati prikazani su u tablici.

Naziv programa	Programski cilj	TRL faza	Ciljane skupine
Dodjela STEM i ICT stipendija	Povećana dostupnost i zapošljivost diplomanata u STEM/ICT područjima	n/p	Studenti na preddiplomskim i diplomskim studijima
Program mladih istraživača	Unaprijeđeni IRI potencijali mladih hrvatskih istraživača, kao posljedica suradnje s istraživačima i firmama, koji omogućuje prijenos znanja i privlači	1-3	Mladi istraživači u ranoj fazi razvoja karijere

	financiranje hrvatskih istraživačkih organizacija		
Program uspostave samostalne karijere	Povećanje međunarodne atraktivnosti, prepoznatljivosti i vidljivosti hrvatskog istraživačkog sustava provođenjem programa koji podržava sustav razvoja karijere i napredovanja u hrvatskim istraživačkim organizacijama	1-4	Mladi istraživači u fazi uspostave samostalne karijere
Program mobilnosti	Unaprijeđen IRI potencijal hrvatskih istraživača, kao posljedica suradnje s istraživačima i firmama koji omogućuje prijenos znanja i privlači financiranje za hrvatske istraživačke organizacije	1-4	Aktivni istraživači
Start-up / spin off poduzeća mladih istraživača	Poticanje poduzetničke aktivnosti mladih istraživača kroz poticaje za pokretanje vlastitog start-up poduzeća	4-7	Mladi istraživači
Program stažiranja u gospodarstvu	Stvaranje poduzetničkog duha mladih istraživača kroz usvajanje poduzetničkih vještina za istraživačke djelatnosti	4-6	Mladi istraživači

Tablica 3. Programi koji se planiraju financirati

Budući da je ulaganje u STEM područje trenutno od ključne važnosti za dugoročni razvoj društva, tehnološku inovaciju i stvaranje održive radne snage, u nastavku je detaljnije razrađena problematika ulaganja u ovo područje. U STEM područja spadaju znanost, tehnologija, inženjerstvo i matematika. To su ključna područja koja potiču inovacije, gospodarski rast i tehnološki napredak. Jedan od načina poticanja razvoja stručnjaka u ovom području, Ministarstvo znanosti i obrazovanja provodi putem stipendija. Na taj način potiče mlade ljude da se obrazuju i specijaliziraju kako bi stvorili kvalificiranu radnu snagu za budućnost.

U listopadu 2023. godine, a u sklopu Nacionalnog plana oporavka i otpornosti 2021. – 2026. Ministarstvo znanosti i obrazovanja raspisalo je Javni poziv za dodjelu državnih stipendija u STEM područjima znanosti za akademsku godinu 2023./2024. redovitim studentima koji su upisani na visoka učilišta u Republici Hrvatskoj. Prvi program je objavljen 2022. godine, a planirana su ukupno tri takva javna poziva za studente, za tri uzastopne akademske godine 2022./2023., 2023./2024. i 2024./2025. Državna stipendija isplaćuje se u devet mjesečnih rata u iznosu od 600 EUR za STEM nastavničke studije i 300 EUR za ostale STEM studije.

Internetska stranica fondovieu (dostupna na <https://fondovieu.gov.hr/>) je informacijski sustav namijenjen za zabilježbu, pohranu i obradu podataka nužnih za financijsko praćenje i praćenje provedbe projekata. U sklopu znanosti, trenutno je na stranici otvoren javni poziv pod nazivom "Znanstveno-istraživački centar elektrotehnike i računarstva". Radi se o strateškom programu predviđenom Nacionalnim planom za oporavak i otpornost. Nadležno tijelo je Ministarstvo znanosti i obrazovanja, a rok za prijavu je 23. svibnja 2024. godine. Cilj projekta je izgradnja i opremanje Znanstveno-istraživačkog centra elektrotehnike i računarstva u okviru djelovanja Fakulteta elektrotehnike, računarstva i informacijskih tehnologija Osijek (FERIT), Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku kao tehnološke infrastrukture u kojoj će se provoditi primijenjena i ciljana istraživanja koja će omogućiti mladim istraživačima razvoj karijera u suradnji s poslovnim sektorom, iskusnim istraživačima platforme za suradnju na inovacijskim aktivnostima te povećati transfer znanja u poslovni sektor. Ukupna bespovratna sredstva iznose 59.594.231,00 eura, a prihvatljivi prijavitelji su znanstvenoistraživačke institucije.

6. ZAKLJUČAK

U zaključku ovog rada ističem važnost transparentnosti u javnoj upravi i akademskom integritetu u obrazovanju i znanosti kao ključnih europskih etičkih vrijednosti. Transparentnost predstavlja temelj demokratskog društva te je ključna za izgradnju povjerenja građana u institucije i procese donošenja odluka. Međutim, smatram da trenutno nije dovoljno pažnje posvećeno ovoj vrijednosti te da je potrebno uspostaviti bolji etički okvir koji će zaštititi transparentnost kao temeljnu vrijednost društva. Predlažem provođenje više natječaja namijenjenih mladim ljudima koji bi potaknuli inovacije u javnoj upravi, primjerice kroz unapređenje e-usluga. Mladi ljudi, uz naravno odgovarajući poticaj, svojim idejama mogu donijeti svježa rješenja i doprinijeti modernizaciji državnih institucija.

Kako bi se unaprijedio akademski integritet i znanstvena poštenja, ključno je provesti edukaciju o etičkim principima već od najranije dobi. Edukacija o važnosti istraživačke etike, poštivanju autorskih prava, objektivnosti u prikazu rezultata te ispravnom postupanju s istraživačkim podacima trebala bi biti sastavni dio obrazovnog sustava od osnovne škole pa sve do visokog obrazovanja.

Nažalost, iako Nacionalni plan oporavka i otpornosti ima dobre ciljeve i namjere, smatram da je njegova trenutna provedba nedostatna te kao najveći problem ističem nedostatak transparentnosti. Posebno se ističe nedostatak transparentnosti u vezi s financiranjem i alokacijom sredstava, što stvara sumnju u pravednu raspodjelu javnih resursa. Stoga se slažem s potrebom za poboljšanjem provedbe Nacionalnog plana oporavka i otpornosti kako bi se osiguralo da sredstva budu transparentno i učinkovito upravljana te da doprinose oporavku i jačanju društva kao cjeline.

Moj konkretan prijedlog za poboljšanje provedbe Nacionalnog plana oporavka i otpornosti jest organiziranje više savjetovanja sa zainteresiranom javnošću kako bi se osigurala transparentnost i bolje prihvatile potrebe i mišljenja građana u procesu donošenja odluka. Također, neke od

preporuka uključuju jačanje zakonskih okvira, redovito obrazovanje i osvještavanje javnih službenika, nastavnika, istraživača i studenata o etici i integritetu, promicanje kulture transparentnosti u javnoj upravi, jačanje neovisnih institucija i nadzora, promicanje transparentnosti i integriteta u istraživačkom radu te poticanje kulture integriteta u akademskoj zajednici. Također, istaknula bih važnost sudjelovanja civilnog društva i medija u nadzoru etičkih standarda te kontinuirano praćenje i evaluaciju provedbe mjera. Samo kroz otvorenu i participativnu suradnju možemo postići učinkovitu i uspješnu provedbu planova koji će zaista koristiti društvu u cjelini.

7. LITERATURA

1. Allea, The European Code of Conduct for Research Integrity, Revised edition, 2023. https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/opportunities/docs/2021-2027/horizon/guidance/european-code-of-conduct-for-research-integrity_horizon_en.pdf, pristup 7.lipnja 2024.

2. Čizmić, Jozo; Boban, Marija, Učinak nove EU Uredbe 2016/679 (GDPR) na zaštitu osobnih podataka u Republici Hrvatskoj, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, vol. 39, br. 1, 2018. str. 394. <https://hrcak.srce.hr/file/294139>, pristup 13. svibnja 2024.
3. Hebrang Grgić, Ivana, Hrvatski znanstveni časopisi: iskustva, gledišta, mogućnosti, Školska knjiga, Zagreb, 2015., str. 280. <https://hrcak.srce.hr/file/239490>, pristup 15. svibnja 2024.
4. Hrvatska enciklopedija, <https://enciklopedija.hr/>, pristup 6. lipnja 2024.
5. Ljubanović, Boris; Britvić-Vetma, Bosiljka, Hrvatsko pravo javne nabave javne – Usklađenost s pravom EU, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god. 48, 2/2011., str. 407.-417. <https://hrcak.srce.hr/70845>, pristup 1. lipnja 2024.
6. Markočić Dekanić, Ana; Gregurović, Margareta; Batur, Matija; Fulgosi, Sanja, PISA 2018: REZULTATI, ODREDNICE I IMPLIKACIJE Međunarodno istraživanje znanja i vještina učenika, Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja, Zagreb, 2019. https://pisa.ncvvo.hr/wp-content/uploads/2019/12/PISA-2018_izvje%C5%A1taj.pdf, pristup 7. lipnja 2024.
7. Musa, Anamarija, Informacije za građane: transparentnom i otvorenom javnom upravom prema boljem upravljanju i povjerenju građana, u: Koprić, Ivan; Musa, Anamarija; Giljević, Teo, Građani, javna uprava i lokalna samouprava: povjerenje, suradnja, potpora, Institut za javnu upravu, Zagreb, 2017. str. 34.
8. Musa, Anamarija, 5. Forum za javnu upravu, Friedrich Ebert Stiftung, Institut za javnu upravu, Zagreb, str. 17.
9. Nacionalni plan oporavka i otpornosti 2021. – 2026. str. 848. <https://planoporavka.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Plan%20oporavka%20i%20otporosti%2C%20srpanj%202021..pdf?vel=13435491> pristup 5. lipnja 2024.
10. Radat, Dejan; Dušak, Vesna, Informacijsko komunikacijska tehnologija – poticajni čimbenik iskoristivosti fondova EU za poticanje regionalnog razvoja, Politička kultura, Zagreb, 2009., str. 138. <https://hrcak.srce.hr/42876>, pristup 23. svibnja 2024.
11. Raos, Nenad, Što je plagijat u znanosti? Arhiv za higijenu rada i toksikologiju, vol. 65, br. 1. Institut za medicinska istraživanja i medicinu rada, Zagreb, 2014. str. 130. <https://hrcak.srce.hr/117141>, pristup 1. lipnja 2024.

12. Sečkar, Blaženka, Analiza administrativne opterećenosti korisnika prilikom provedbe EU projekata – Iskustvo udruga, Gong, Zagreb, 2021. str. 8. <https://gong.hr/wp-content/uploads/2021/12/Analiza-administrativne-opterecenosti.pdf>, pristup 6. lipnja 2024.
13. Sigma, Public Procurement in the EU: Legislative Framework, Basic Principles and Institutions, Support form Improvement in Governance and Management, <https://www.sigmaweb.org/publications/Public-Procurement-Policy-Brief-1-200117.pdf>, pristup 06. lipnja 2024.
14. Starčević, Krešimir; Crnković, Boris; Glavaš, Jerko, Implementation of the General Data Protection Regulation in companies in the Republic of Croatia, Ekonomski vjesnik, 2018. str. 165. <https://hrcak.srce.hr/file/297314>, pristup 15. svibnja 2024.

PRAVNI IZVORI

Pravni izvori Europske unije

1. Direktiva (EU) 2019/1937 Europskog parlamenta i Vijeća od 23. listopada 2019. o zaštiti osoba koje prijavljuju povrede prava Unije
2. Direktiva 2003/4/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 28. siječnja 2003. o javnom pristupu informacijama o okolišu i stavljanju izvan snage Direktive Vijeća 90/313/EEZ
3. Uredba (EU) 2016/679 Europskog parlamenta i Vijeća od 27. travnja 2016. o zaštiti pojedinaca u vezi s obradom osobnih podataka i o slobodnom kretanju takvih podataka te o stavljanju izvan snage Direktive 95/46/EZ (Opća uredba o zaštiti podataka)
4. Uredba (EU) br. 910/2014 Europskog parlamenta i Vijeća od 23. srpnja 2014. o elektroničkoj identifikaciji i uslugama povjerenja za elektroničke transakcije na unutarnjem tržištu i stavljanju izvan snage Direktive 1999/93/EZ
5. Uredba (EU, Euratom) br. 966/2012 Europskog parlamenta i Vijeća od 25. listopada 2012. o financijskim pravilima koja se primjenjuju na opći proračun Unije i o stavljanju izvan snage Uredbe Vijeća (EZ, Euratom) br. 1605/2002, poglavlje 8, članak 35.

Pravni izvori Republike Hrvatske

1. Zakon o javnoj nabavi, Narodne novine br. 120/16, 114/22
2. Odluka o sustavu upravljanja i praćenju provedbe aktivnosti u okviru Nacionalnog plana oporavka i otpornosti 2021. – 2026. Narodne novine, 78/2021

INTERNET IZVORI

1. E-građani, <https://gov.hr/?lang=en>
2. Horizon Europe, https://commission.europa.eu/funding-tenders/find-funding/eu-funding-programmes/horizon-europe_en, pristup 2. lipnja 2024.
3. Hrvatska enciklopedija, <https://enciklopedija.hr/>, pristup 6. lipnja 2024.
4. Portal otvorenih podataka, <https://data.gov.hr/>
5. Tendersinfo, <https://www.tendersinfo.com/>, pristup 5. lipnja 2024.

POPIS SLIKA

1. Slika 1. Raspodjela ulaganja po komponentama Nacionalnog plana oporavka i otpornosti, Sažetak nacрта Plana oporavka i otpornosti, <https://planoporavka.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/51%20-%203%20NPOO.pdf?vel=1469200>
2. Slika 2. Indeks gospodarske i društvene digitalizacije za 2022. Hrvatska, file:///C:/Users/Korisnik/OneDrive/Radna%20povr%C5%A1ina/DESI_2022_Croatia_hr_K2n9Tax5H8VQhrqjVBggKeiXFU_88741.pdf
3. Slika 3. Indeks gospodarske i društvene digitalizacije za 2022. – Hrvatska

POPIS TABLICA

1. Tablica 1. Reforma strukture obrazovnog sustava po razinama obrazovanja

2. Tablica 2. Reformske mjere i investicije u području znanosti i istraživanja
3. Tablica 3. Programi koji se planiraju financirati